

26.6.2020

EOAK 5930/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

TARKASTUS, NUORISOKOTI JALOVERSO

Aika: 28.-29.10.2019

Paikka: Nuorisokoti Jaloverso, Hollola

Läsnä: Oikeusasiamiehen kansliasta:

esittelijäneuvos Tapio Rätty
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Riikka Jackson (28.10.2019)

Etelä-Suomen aluehallintovirastosta:

sosiaalihuollon ylitarkastaja

Tarkastuskohteesta:

johtaja
hoitovastaava
Yläverson vastaava ohjaaja
Alaverson vastaava ohjaaja

1 YLEISTÄ

1.1 Perusteet tarkastukselle

Tarkastus tehtiin apulaisoikeusasiamiehen sijaisen Mikko Sarjan määräyksestä ja se tehtiin ennalta ilmoittamatta.

Tarkastus tehtiin samanaikaisesti Etelä-Suomen aluehallintoviraston tarkastuksen kanssa.

Oikeusasiamiehen toimivalta ennalta ilmoittamattomaan tarkastukseen selvitetiin laitoksen johdolle. Laitoksen johtoa pyydettiin selvittämään laitoksen henkilökunnalle tarkastuksen tarkoitus ja oikeusasiamiehen toimivalta.

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja

täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n mukaan oikeus saada salassa pidettäviä tietoja laillisuusvalvonnan kohteilta. Viranomaisen tai muun valvottavan on asianmukaisesti annettava totuudenmukaisesti kaikki asiaan vaikuttavat tiedot ja selvitykset.

Oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämälleen eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT, Optional Protocol of the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä. Tehtävä mahdollistaa ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla.

Pääpaino tehtävässä on ennalta ehkäistä vapautensa menettäneiden huonoa kohtelua mm. antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja. Oikeusasiamies raportoi kansallisena valvon-taelimenä havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnoista vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (SPT, Subcommittee for the Prevention of Torture).

Yleissopimuksen valinnaisessa pöytäkirjassa vapauden menetyksellä tarkoitetaan kaikenlaista säilöönottoa, vangitsemista tai henkilön asettamista julkisen tai yksityisen valvonnan alaiseksi lainkäyttö-, hallinto- tai muun viranomaisen määräyksen nojalla tai viranomaisen kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella ilman mahdollisuutta vapautua omasta tahdostaan. Siten yleissopimusta sovelletaan myös lastensuojelulain perusteella laitoksiin sijoitettuihin huostaanotettuihin lapsiin (HE 182/2012 vp).

Tarkastuksen tarkoituksena oli arvioida lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä tutustua laitoksen toimintatapoihin ja tiloihin.

Tarkastuksella arvioitiin erityisesti lastensuojelulain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja lasten kohtelua. Tarkastus kohdistui myös siihen, miten lapsen oikeus keskustella luottamuksellisesti sosiaalityöntekijänsä kanssa on toteutunut.

Tarkastus tehtiin samanaikaisesti Etelä-Suomen aluehallintoviraston tarkastuksen kanssa. Aluehallintovirasto laatii omasta tarkastuksestaan pöytäkirjan, joka toimitetaan laitokselle. Aluehallintovirasto arvioi pöytäkirjassaan nimenomaisesti aluehallintoviraston valvontatehtävään kuuluvia seikkoja, kuten laitoksen tiloja, henkilökunnan riittävyyttä, lasten lääkehuollon ja opetuksen järjestämistä, päihdehuollon sisältöä, menettelyä käyttövarojen ja kannustusrahojen maksamisessa sekä jälkihuollon suunnittelua.

Tämä pöytäkirja perustuu tarkastuksella havaittuihin ja kuultuihin seikkoihin sekä tarkastuksen jälkeen laitokselta saatuihin asiakirjoihin. Pöytäkirjassa otetaan kantaa niihin menettelyihin, jotka oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan antavat aihetta ohjata valvottavaa lainmukaiseen menettelyyn tai kiinnittää valvottavan huomiota hyvän hallintotavan vaatimukseen tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Siitä, että jotain laitoksen käytäntöä tai menettelyä ei ole arvioitu tässä pöytäkirjassa, ei voi päätellä, että apulaisoikeusasiamies olisi todennut tällaisen menettelyn lainmukaiseksi tai hyväksyttäväksi.

Pöytäkirjassa on lisäksi toistettu tarpeellisin osin oikeusasiamiehen aiempia laitosta koskevia kannanottoja.

1.2 Nuorisokoti Jaloverso

Nuorisokoti Jaloverso on lastenkoti, joka omavalvontasuunnitelmansa mukaan tarjoaa sijoitetuille lapsille päihdehoitoa.

Jaloverso sijaitsee 15 km päässä Lahdesta. Laitoksesta Hollolan kirkonkylään on kolme kilometriä ja kuntakeskukseen 12 kilometriä.

Laitoksen päärakennuksessa on kaksi asuinyksikköä Yläverso ja Alaverso. Pihapiirissä on myös toinen talo, jossa on johtajien toimistotiloja sekä neuvottelu- ja vierashuone, jossa lasten omaiset voivat halutesaan yöpyä.

Jaloversossa on 12 asiakaspaikkaa. Yläversossa on viisi ja Alaversossa seitsemän paikkaa. Tarkastushetkellä laitoksessa asui kuitenkin 13 lasta.

1.3 Tarkastuksen yhteydessä pyydetty aineisto

Sijoitetut lapset ja sijoitusperusteet
Useiden eri lasten päivittäiskirjauksia sekä rajoituspäätöksiä
Kooste rajoituspäätöksistä

1.4 Keskustelut sijoitettujen lasten kanssa

Tarkastuksella keskusteltiin henkilökohtaisesti yhdeksän lapsen kanssa.

Lapset kertoivat tarkastajille omakohtaisesti tilanteestaan, yksikköjen käytännöistä ja sijaishuoltonsa käytännön järjestämisestä Jaloversossa. Keskustelut toteutettiin siten, että lapset kertoivat omin sanoin niistä asioista, joita he halusivat ottaa esille. Lapsille esitettiin myös tarkentavia kysymyksiä.

Tarkastuksen toisena päivänä keskusteltiin kahden lapsen kanssa uudestaan. Tämän lisäksi toisena päivänä muutamat lapset halusivat vielä keskustella rajoituksista, laitoksen velvollisuuksista sekä lasten oikeuksista. Keskustelut toteutettiin Jaloverson alakerran yhteisissä tiloissa.

1.5 Keskustelut laitoksen vastuuhenkilöiden kanssa

Tarkastuksen tarkoitus ja oikeusasiamiehen toimivalta kerrottiin tarkastuksen aluksi työvuorossa olevalle vastaavalle ohjaajalle. Laitoksen omistajien saapuessa paikalle myös heille kerrottiin tarkastuksen tarkoituksesta ja siitä, miten tarkastus tehdään. Tässä yhteydessä heille kerrottiin myös aluehallintoviraston tarkastuksesta ja sen perusteista.

Toisena tarkastuspäivänä keskusteltiin useiden tuntien ajan laitoksen vastuuhenkilöiden kanssa. Keskustelussa käsiteltiin ensimmäisenä tarkastuspäivänä tehtyjä havaintoja sekä sitä, millaisia muutoksia Jaloversossa on tehty oikeusasiamiehen kesällä 2019 antamien kanteluratkaisujen jälkeen.

1.6 Vastatoimien kieltö

Oikeusasiamiehestä annetun lain 1 a luvun 11 h §:n mukaan kansalliselle valvontaelimelle tietoja antaneelle ei saa määrätä rangaistusta tai muuta seuraamusta tietojen antamisen perusteella.

Lasten kanssa keskusteltaessa heille ilmoitettiin, että he voivat ottaa yhteyttä tarkastajiin, mikäli heihin kohdistetaan seuraamuksia tai muita vastatoimia tarkastuksen johdosta.

Lapsille ilmoitettiin, että he voivat olla yhteydessä tarkastajiin myös muissa heidän sijaishuoltonsa järjestämiseen liittyvissä asioissa.

Lapsille annettiin oikeusasiamiehen esittelyvihkonen ”Voiko oikeusasiamies auttaa” sekä tarkastukseen osallistuneiden esittelijöiden yhteystiedot (puhelinnumero).

Henkilökuntaa muistutettiin vastatoimien kiellosta.

1.7 Esteettömyys

Laitoksen päärakennuksen alakerran tilat olivat esteettömiä, ja pääsy taloon esimerkiksi pyörätuolilla oli mahdollista. Yläkerran tiloihin oli mahdollisuus päästä kaidehissillä. Yläkerran tilat olivat myös esteettömiä.

2 LASTEN KOKEMUKSIA LAITOKSESTA

Pöytäkirjan tämä osio perustuu lasten kanssa tarkastuksella käytyihin keskusteluihin.

2.1 Laitoksen säännöt ja kuvailua laitoksen arjesta

Lähes kaikki laitokseen sijoitetut lapset kertoivat, että laitoksessa on erilaisia sääntöjä ja ohjaajat soveltavat niitä eri tavoin. Yläkerran ja alakerran säännöt ovat erilaisia. Lasten mielestä säännöt ovat sekavia ja kaikilla työntekijöillä pitäisi olla samat säännöt ja toimintatavat.

Lasten mukaan jokaisesta kirosanasta joutuu olemaan omassa huoneessa 15 minuuttia ilman puhelinta. Sääntöä sovellettiin ohjaajasta riippuen. Jos ohjaajalla on huono päivä, niin lapsi voi joutua olemaan tuntejakin huoneessaan kiroilun takia. Eräs lapsi kertoi olleensa huoneessa 45 minuuttia. Joskus huoneessa pitää olla ruokailun ajan ja ruoka tuodaan sinne. Useat lapset kiinnittivät huomiota siihen, että laitoksen ohjaajat saavat kuitenkin vapaasti kiroilla, eikä heille tule siitä mitään rangaistusta.

Lasten kertoman mukaan ohjaajat tekevät lapsille joskus ”hugo”-testejä. Testillä yritetään selvittää, onko talon ulkopuolella käynyt lapsi tupakoinut. Mikäli lapsen hengitys haisee tupakalle, joutuu hän antamaan puhelimen pois ja kirjoittamaan tehtävän, miksi on polttanut tupakkaa. Eräs lapsi kertoi kirjoittamisen kestäneen ainakin tunnin, eikä lapsen antama vastaus aina kelpaa ohjaajille. Yksi lapsi kertoi, että menot voi menettää kolmeksi päiväksi, jos haisee tupakalle (jää kiinni hugo-testissä)

Lapset kertoivat, että laitoksen säännöt muuttuivat olennaisesti elokuussa (Apulaisoikeusasiamies oli eräiden Jaloversoon sijoitettujen lasten tekemien kantelujen perustella tehnyt päätöksiä, joita on selostettu tarkemmin kohdassa 4). Lapset kuvailivat laitoksen muuttuneen ”tosi paljon” ja siellä nyt olevan ”muuttunut meininki”. Lasten mukaan heitä ei enää rajoiteta niin pienistä asioista kuin ennen, puhelinajat ovat muuttuneet, reppuja ei enää aina tutkita eikä henkilöntarkastuksia ja riisuttamisia ole enää samoin kuin ennen. Huoneiden joukkotarkastuksia ei ole ollut enää puoleen vuoteen. Aiemmin lapsilla ei saanut olla lävistyksiä eikä koruja ja myös meikkaamista rajoitettiin ennen. Useat

lapset toivat esille, että asiat ovat muuttuneet sen jälkeen, kun Jalover-son toiminnasta oli tehty kanteluja.

Lapset kuvailivat sijoituksen alkua siten, että yleensä Jaloversossa mennään ensin yläkertaan. Laitoksen alakerta on lasten mukaan tarkoitettu edistyneemmille lapsille. Lapset kertoivat, että yläkerta on arviointiyksikkö.

Lasten mukaan ylhäältä pääsee alas, jos lapsella menee hyvin. Hyvin meneminen tarkoittaa, ettei esimerkiksi hatkaa (karkaa laitoksesta). Siirtymiselle on myös edellytyksenä se, että alhaalla on vapaa paikka. Lapset pitivät epäoikeudenmukaisena sitä, että vaikka olisi edistynyt ja ansaitsisi paikan alhaalta, ei sinne välttämättä pääse. Jotkut lapset olivat sitä mieltä, että henkilökunta ”arpoo” eli päättää mielivaltaisesti siitä, kuka pääsee alakertaan.

Alakerrassa asumisen voi lasten mukaan menettää, jos lähtee hatkoille. Toisaalta lapset kertoivat, että hatkan jälkeen ei aina välttämättä joudu takaisin yläkertaan varsinkaan, jos karkumatkalta palaa itse vapaaehtoisesti. Mikäli lapsi on ollut hatkassa, ja hänen seulatuloksensa on positiivinen, joutuu hän yleensä yläkertaan.

Sijaishuollon alkaessa laitoksessa lapselle tehdään yleensä yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös sekä päätös liikkumisvapauden rajoittamisesta. Eräs lapsi kertoi olleensa laitokseen saapuessaan ensin 10 minuuttia eristämishuoneessa, minkä jälkeen hän on siirtynyt yläkertaan.

Lasten mukaan yläkerrassa on paljon tiukempaa ja ohjaajat ovat tarkkoja siitä, että lapset noudattavat Jaloveron kirjallisia ohjeita. Alakerassa on lasten mukaan lepsumpaa. Yläkerrasta saa tulla viettämään aikaa alas, mikäli ohjaajat antavat siihen luvan.

Jaloverson alakerran ja yläkerran eroista lapset kertoivat, että yläkeralla ei ole mitään nuorten palaveria, tai ainakaan lapset eivät olleet sellaisesta kuulleet. Päiväryhmä (kerrotaan joku myönteinen juttu päivästä) on tarkoitettu vain alakerran lapsille, eivätkä Yläverson lapset osallistu siihen.

Yläkerran huoneissa 1-2 ei ole omaa vessaa. Lapset olivat sitä mieltä, että hatkalaiset joutuvat näihin huonompiin huoneisiin yläkerrassa, koska ”siellä on se edistymisjuttu”.

Lapset kertoivat, että heidän pitää ruokailussa pyytää lupa, jos haluaa hakea lisää ruokaa. Ruokailun päättyessä on pyydettävä lupa astioiden palautukseen ja lupa siihen, että voi poistua omaan huoneeseen. Pöydässä on kaikilla omat paikat, jotka ohjaajat ovat päättäneet. Alakerran lasten ei tarvitse odottaa, että kaikki lapset ovat syöneet ennen poistumista. Sen sijaan yläkerran lapset poistuvat pöydästä yhdessä. Ne lapset, jotka käyvät koulussa, saavat syödä ruokailujen ulkopuolella,

mutta muut lapset eivät saa.

Lasten mukaan viikonloppuisin katsotaan elokuva ja syödään herkkuja yhdessä. Lasten mukaan elokuvaa on pakko katsoa yhdessä tai jos ei katso, on oltava omassa huoneessa ilman puhelinta.

Lasten mukaan puhelin otetaan pois, jos ei osallistu yhteiseen tekemiseen. Tästä ei tehdä päätöstä ja puhelin on pois pidemmän ajan, kuin mitä yhteinen tekeminen olisi ollut. Lasten mukaan tämä aika pitää oleskella omassa huoneessa ja tehdä tehtävää, miksi ajattelee käytöksensä olevan ok. Osallistuminen vaikuttaa myös siihen, saako lapsi lomiamia, pääseekö hän Lahteen (ns. Lahtipäivät) ja saako osallistua liikku-misiin. Tekemisestä kieltäytymisen johdosta voidaan peruuttaa kaikki seuraavan viikon menot.

Lapset kertoivat ”nukkuillasta”. Sääntö tarkoitti, että jos lapsi myöhäs-tyy aamupalalta (eli nukkuu pommiin) tai nukkuu aamupalan jälkeen, on seuraamuksena ”nukku”. Nukkuiltana lapsi menee kello kahdeksan omaan huoneeseen ja luovuttaa tällöin puhelimensa työntekijöille. Nukkuiltana omasta huoneesta saa poistua vapaasti ainoastaan toi-mistoon. Nukkuiltana muu tekeminen tai oleskelu yleisissä tiloissa on kiellettyä.

Eräs lapsi kertoi olleensa väsynyt eräänä maanantaina ja tullut aamu-palalle ajoissa, mutta mennyt aamupalan jälkeen takaisin nukkumaan. Lapsi on saanut siitä nukkuillan, eli hän joutui menemään iltapalan jäl-keen klo. 20.00 huoneeseensa. Muutoin lapset saavat olla klo. 21.45 asti olla yhteisissä tiloissa.

Lasten mukaan missään huoneessa ei saa ikkunoita auki. Lapset ker-toivat, että ikkunoissa on hälytys ja kaikki ikkunat ovat lukittuja.

Lasten mukaan kouluun ei saa lähteä ennen kuin huone on siisti. Oh-jaajat tarkistavat huoneet aamulla. Lasten mukaan voi käydä niin, että myöhästyy koulusta, jos joutuu jäämään siivoamaan omaa huonetta.

Lapset kertoivat, että aiemmin lapset eivät saaneet esimerkiksi antaa toisilleen halausta. Nykyään ehkä saa, mutta seurusteleminen on kiel-letty. Aikuiset eivät halua lapsia.

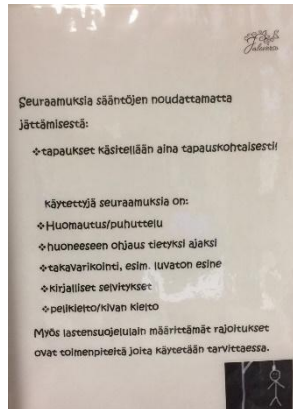
Lapset kertoivat, että ohjaajat keittävät kahvia koko päivän, mutta lap-set eivät saa juoda kahvia yhtä usein. Lapsilla on arkipäivinä kahvit klo. 14.00. Aikaisemmin lapset saivat kahvia myös koulun jälkeen, mutta enää ei neljän jälkeen saa juoda kahvia.

Lapset kertoivat, ettei laitokseen saa tuoda kavereita. Lapset eivät saa laitoksesta lähteä sellaisen kaverin luokse, jota laitos ei tunne.

Lapset kertoivat, että heillä on kerran kuussa kokous ja sinne voi kir-joittaa, mitä haluaisi uudistaa tai muuttaa laitoksessa. Kokouksessa

keskustellaan ja ehkä jotain ideoita voidaan toteuttaa. Lapset olivat pyytäneet leuanvetotankoa ja hyppynaruja, vain hyppynarut on saatu.

Lapset myös kertoivat, etteivät he saa puhua yhdessä tai toisille lapsille heille kuuluvista oikeuksista ja laitokselle kuuluvista velvollisuuksista. Ohjaajat ovat sanoneet lapsille, että näistä asioista pitää puhua erikseen henkilökunnan kanssa toimistossa.

Seuraamuksia

2.2 Harrastukset

Lapset kertoivat, että laitoksessa joskus pääsee tekemään jotain kivaa, kuten katsomaan jääkiekkoa tai koripalloa tai menemään trampoliinipuistoon. Lapset toivat kuitenkin esille, että olisi kiva, jos laitoksessa olisi enemmän tekemistä. Eräs lapsi totesi, että ”siltoin kun järjestetään jotain, ei lapsia kiinnosta, ja sitten kun kiinnostaisi, ei suostuta tekemään”. Yksi lapsi kuvaili päivänsä siten, että hän syö, tekee tehtäviä, katsoo telkkaria, pelaa Playstationia, syö ja menee nukkumaan.

Yksi lapsista kertoi laitoksessa parasta olevan kuntosalille ja suihkuun pääseminen. Hänen mukaansa se ”on se hetki, kun tuntuu, että saan olla rauhassa”. Huonointa hänen mukaansa on, kun ei pääse salille tai kun keksitään ”tuulesta temmattuja sääntöjä”.

Erään toisen lapsen kokemus laitoksesta oli, ettei hän tee ”oikein mitään”. Esimerkiksi jos lapsi ei käy koulua, niin riippuu tosi paljon, että pääseekö lähtemään minnekään. Toisina päivinä laitoksessa ei välttämättä tehdä mitään, mutta suhteellisen usein lapset pääsevät tekemään jotain. Tekeminen vaihtelee.

Yksi lapsista kertoi yrittävänsä ”keksiä itselleni kaikkea, niin sitten onnistun paremmin”. Lapsen mukaan auttaisi, jos koko ajan olisi jotain tekemistä. Lapsi kertoi lukevansa ja keksivänsä tekemistä kuten piirtämistä ja soittamista. Laitoksessa on paljon nuoria, jotka ovat suurimman osan ajastaan vaan huoneessaan. Lapset ovat puhelimillaan paljon.

Toinen lapsi toi esille, että on riittävästi tekemistä, koska hän oli itse

hankkinut aktiviteetteja. Suurimmalla osalla lapsista päivä menee kuitenkin korttia pelatessa tai tv:tä katsoessa. Telkkarin katsomisen ja pelaamisen saa aloittaa vasta hiljaisen hetken tai lounaan jälkeen. Hiljainen tunti/työntekijöiden raportti, on aina arkipäivisin. Kaikki lapset menevät tällöin omiin huoneisiinsa tunniksi.

Monet lapset haluaisivat enemmän mielekästä tekemistä. Lasten kertoman mukaan Jaloversossa harrastusten tarjonta ja mahdollisuudet kokeilla eri harrastuksia on vähäistä. Laitos tarjoaa kuntosalimahdollisuuksia, mutta lasten mukaan kuntosalille ei pääse kuitenkaan säännöllisesti. Useat lapset kertoivat, että kuntosalikortti oli luvattu hankkia, mutta sitä ei kuitenkaan saanut tai sitä joutui odottamaan pitkiä aikoja. Joillekin lapsille oli kuitenkin hankittu kausikortteja kuntosalille. Lasten kertomuksista ilmeni, että kuntosalikäyntien rajoittamista käytetään myös seuraamuksena huonosta käytöksestä.

Lasten mukaan esimerkiksi eristämishuoneessa voi harrastaa kitaransoittoa. Kitaraa voi soittaa kahdestaan toisen lapsen kanssa, mutta omissa huoneissa lapset eivät saa viettää aikaa kahdestaan.

Lapset ovat päässeet talvella laskettelemaan, mutta kesällä ei ole mitään. Erään lapsen mukaan viime talvena pääsi kolme kertaa laskettelemaan. Yksi lapsi olisi halunnut pelata jääkiekkoa. Lapsen mukaan siihen ei ole mahdollisuutta, mutta lapsi ei tiennyt miksi. Eräs lapsi kertoi, ettei halua mitään harrastusta. Toisen lapsen mukaan hän yleensä istuu sohvalla, katsoo televisiota ja katsoo videoita omalla puhelimella.

Jotkut lapset kertoivat, että he yrittävät keksiä tekemistä, vaikka biljardin peluuta tai kävelyllä käymistä. Joskus lapset vain istuvat sohvalla. Ohjaajilla ei lasten mukaan ole heille aikaa. Eräs lapsi kertoi, että hän saisi mennä itsekseen kävelylle, mutta ei halua viettää aikaa yksin.

2.3 Liikkuminen ulkona

Lapset kertoivat, että heidän itsenäistä liikkumistaan ulkona rajoitetaan. Yläkerran yksikössä on tiukemmat säännöt kuin alakerrassa. Lapset saavat pääsääntöisesti ulkoilla vain laitosalueella.

Lisäksi oli tietty lenkki laitosalueen ympäristössä, missä saattoi käydä kävelyllä. Lenkille ei kuitenkaan saanut mennä kaverin kanssa, vaan yksin. Kaikki lapset eivät saaneet ottaa lenkille mukaan puhelinta.

Erään lapsen mukaan ulospääsy riippuu ohjaajasta. Jos ohjaaja kieltää, ei voi mennä ulos. Eräs toinen lapsi kertoi, ettei ollut päässyt ulos asuessaan yläkerrassa. Toinen lapsi kertoi, ettei pääse lenkille ennen kuin ”sosiaalityöntekijä varmistaa”.

Lapset kertoivat olevansa yleensä laitoksen pihalla. Siellä voi heitellä esimerkiksi frisbeetä. Parhaimmillaan lapset pääsevät ulos joka päivä, joskus 5-6 kertaa viikossa.

Lapset eivät yleensä lähde ilman ohjaajaa minnekään. Koululaiset saavat lähteä kouluun.

Lasten mukaan yläkerrasta ei esimerkiksi pääse Lahteen (Lahtipäivät). Kaikki lapset eivät tieneet, miten Lahti-päiviä voisi saada. Eräs lapsi arveli, että ”Lahteen pääsee ”edistyneet”, mutta hän ei tiennyt, että missä ja miten edistyneisyys mitataan.

2.4 Yhteydenpidon rajoittaminen ja lapsen oikeudet

Toisena päivänä lasten kanssa käydyssä ryhmäkeskustelussa lapset halusivat tietää oikeuksistaan ja mitä rajoitustoimenpiteet tarkoittavat ja millä edellytyksillä niitä voi heille tehdä.

Eräs lapsi arvioi yhteydenpidon rajoittamisen tarkoittavan vain sitä, että ei ole omaa puhelinta ja jos pitää soittaa, niin pitää soittaa osaston puhelimella. Keskustelussa ilmeni, etteivät lapset tunteneet rajoitustoimenpiteiden käyttämisen edellytyksiä ja velvollisuutta tehdä niistä päätös. Lapset eivät tieneet, että asiat tulisi kirjata ja että heillä on valitusoikeus päätöksistä.

Monelle lapselle oli epäselvää, miten kotilomista voisi sopia. Toisaalta lapset kertoivat, ettei sosiaalityöntekijä ota kantaa kotilomiin ja siihen, milloin niitä voidaan aloittaa. Erään lapsen sosiaalityöntekijä oli sanonut, että lomista sovitaan myöhemmin. Lasten mukaan laitos määrittelee kotilomien säännöt ja ehdot, lomien pituudet, keitä lapsi saa tavata lomilla sekä mihin aikaan lomilla pitää tulla kotiin.

Lapset myös kertoivat, että positiivisen seulan jälkeen lomat on voitu perua, tai niitä siirretty. Lapset eivät tieneet laitoksen ja sosiaalityöntekijän velvollisuuksista ja siitä, että yhteydenpidosta on viimekädessä tehtävä päätös.

Lapset kertoivat kiinnipitotilanteista ja toivoivat, että heille selitettäisiin, mitä on tapahtunut sen sijaan, että komennetaan vain huoneisiin.

2.5 Oman puhelimen käyttö

Lasten mukaan omaa puhelinta saa käyttää klo. 9.00 jälkeen ja puhelin pitää palauttaa 21.00. Viikonloppuna puhelinta saa käyttää illalla klo. 21.30 saakka. Aikaisemmin puhelimen sai vasta klo. 15.30. Käytäntö on lasten mukaan muuttunut kesällä.

Lapset kertoivat, ettei laitoksen yleisissä tiloissa saa käyttää omaa puhelinta tai edes pitää sitä hallussaan. Kiellon tarkoitus ja sen perusteet olivat kaikille lapsille epäselviä. Kaikki lapset pitivät sääntöä kummallisena ja kysyivät tarkastuksella, onko tällainen sääntö oikein tai lainmukainen. Useampi lapsi kertoi, että heille oli kerrottu lain kieltävän puhelimen käyttämisen yleisissä tiloissa. Joillekin lapsille oli kerrottu, että

jos jollakin lapsella on yhteydenpidon rajoittaminen, eivät muutkaan saa pitää puhelinta, koska sitä voitaisiin lainata tälle lapselle.

Eräs lapsi kertoi, ettei hän saa omaa puhelintaan mukaan silloin, kun hän käy ulkona lenkillä. Lapselle ei ollut tehty rajoittamispäätöstä asiassa.

Lasten mukaan puhelin pitää jättää aina yläkertaan, kun lähtee jonnekin. Alakerrassa on lasten mukaan sääntö, että ainakin joihinkin yhteisiin tekemisiin voi ottaa mukaan puhelimen.

Lapset kertoivat, että puhelin otetaan pois yhteisen tekemisen ajaksi, jos ei halua osallistua yhteiseen tekemiseen. Mikäli lapsi ei osallistu yhteiseen tekemiseen lapsi viettää aikaansa omassa huoneessaan ilman puhelinta.

Muutamalla lapsella oli puhelin käytössä myös öiseen aikaan. Lähes kaikki lapset olisivat halunneet pitää puhelinta myös yöllä, eivätkä he arvelleet siitä aiheutuvan heille ongelmia. Lapset eivät tieneet, miksi tällainen käytäntö oli käytössä. Eräs lapsi arveli, että puhelin annetaan yöksi ”edistyneemmille lapsille”. Toiset taas kertoivat, että puhelin annetaan yöksi, jos on lähellä täysi-ikäisyyttä.

2.6 Eristäminen

Useat lapset kertoivat joutuneensa eristetyksi laitoksessa olemisensa aikana. Lapset kertoivat, että ennen eristyksessä saatettiin olla muutama yö, nyt enää yksi yö. Käytäntö muuttui lasten mukaan kesällä.

Osa lapsista oli nähnyt heitä koskevat eristämispäätökset ja käynyt itsekseen niiden perusteet läpi. Lasten mielestä eristämiseen turvaututaan liian helposti. Eräs lapsi kertoi, että hänet oli kerran eristetty, perusteettomasti päihde-epäilyn takia. Lasten mukaan omaan huoneeseen eristämisestä ei anneta päätöstä.

Toinen lapsi kertoi, että hänet oli eristetty, koska oli päihtynyt. Lapsen mukaan hän ei kuitenkaan ollut käyttäytynyt tilanteessa väkivaltaisesti tai vaarallisesti.

Kolmas lapsi kertoi katsoneensa eristämistä koskevat päätökset läpi. Perustelu eristämiselle oli ollut se, että lapsi oli päihtynyt. Lapsi ei valittanut päätöksestä, koska ajatteli, ettei ”eristyksessä vietettyä aikaa saa takaisin”.

Lapset tiesivät, että eristämistä seurataan kameralla. Lapset eivät tieneet, nauhoittaako kamera. Lapset kertoivat, että ohjaaja on oven takana ja ovi on auki tai kiinni. Ohjaaja käy katsomassa tilannetta ja jos oveen koputtaa, ohjaaja tulee avaamaan oven.

2.7 Postien avaaminen

Lapset kertoivat, että heille tulevat kirjekuoret ja muut lähetykset saa avata vain toimistossa ohjaajan läsnä ollessa. Eräs lapsi kertoi käyneensä terveystieteiden keskuksessa ja sieltä tulleet kirjeet oli avattava toimistossa. Kirjeet avataan ohjaajien nähden, vaikka kirjeen lähettäjä olisi lapsen sosiaalityöntekijä.

Eräs lapsi tiesi, ettei kirjeitä saa ilman perustetta tarkastaa. Lapsen mukaan hän ei ole saanut avata hänelle tullutta kirjettä omassa huoneessaan.

2.8 Aineiden ja esineiden haltuunotto

Lapset kertoivat omaisuutensa haltuunotoista laitoksessa. Lasten mukaan haltuunotoista ei ollut tehty päätöksiä, tai ainakaan lapsilla ei ollut niistä tietoa.

Yhdeltä lapselta oli otettu haltuun teroitin ja sheiveri. Toiselta lapselta oli otettu haltuun lompakko, käteiset rahat, henkilöllisyystodistus, puhelimen laturi ja kaikki henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvät tuotteet. Eräältä lapselta oli otettu haltuun hänen korunsa.

Lasten mukaan yläkerrassa otetaan pois ”kaikki”.

Lapset kertoivat, että he eivät saa käyttää vapaasti omia rahojaan. Lapset myös kertoivat, että kaikki eivät saa ottaa ulos mukaan puhelintaan tai lompakkoa. Lapsia on myös uhkailtu huoneen tarkastuksilla tupakatuotteiden etsimiseksi.

NUOREN TAVAROIDEN RATSAAMINEN JA LAITTELU	
TAVARAT	SÄILYTYS
<ul style="list-style-type: none"> o Vaatteet <ul style="list-style-type: none"> - vyöt erikseen o Ulkovaatteet 	<ul style="list-style-type: none"> - Päivävuoro pesee yhdessä nuoren kanssa tai erikseen pyynnistä yökkö pesee - Viikkö nuori saa vaatteet käyttöönsä heti pesun jälkeen - Vyöt säilytetään alkuvaiheessa oksissa, käyttöön työryhmän harkinnan mukaan - Ulkovaatteiden säilytys eteisessä, ei huoneissa!
<ul style="list-style-type: none"> o Kaikki kosmetiikka, hygieniatarvikkeet, meikit, purkit, purtilot o Syötävät, juotavat o Nuuskat, tupakat, niihin liittyvät välineet ja tarvikkeet o Huumausaineet ja niihin liittyvät välineet ja tarvikkeet 	<ul style="list-style-type: none"> - Pakataan erilliseen pussiin ja säilytetään joko bokissa tai MERKATTUNA varastossa - Ei käytetään Jaloverrossa - Kosmetiikkajuttuja, syötävät, juotavat voi viedä kotiin lämmen alettua
<ul style="list-style-type: none"> o Puhelin, laturi, kuulokkeet o Lompakko, rahat, kortit o Henkilortit o Korut o Muut arvoesineet o Läppärit 	<ul style="list-style-type: none"> - Säilytetään bokissa, yläkerrassa erikseen muovipussin pakattuna kaikki sellainen, mikä ei ole päivittäin käytössä
<ul style="list-style-type: none"> o Pelikoneet, pöytä tietokoneet, tv:t 	<ul style="list-style-type: none"> - Säilytys varastossa → ei käyttöön Jaloverrossa
<ul style="list-style-type: none"> o Muu säälä 	<ul style="list-style-type: none"> - Säilytys alkuvaiheessa varastossa → käyttöön JY:ssä alun puuälytyksen jälkeen työryhmän harkinnan mukaan tai nuori vie kotiin lämmen alettua

Ratsauslista

2.9 Henkilöntarkastus

Lapset kertoivat, että heitä ei enää riisuteta alasti henkilöntarkastusten yhteydessä. Lasten mukaan tämäkin käytäntö on muuttunut kesällä kanteluratkaisujen jälkeen. Aikaisemmin henkilöntarkastus tehtiin

erään lapsen mukaan siten, että lapsi vietiin eristämishuoneeseen, kammeran eteen laitettiin paperinpala ja sitten lapsi joutui riisuutumaan kolmen ohjaajan edessä. Lapsi joutui myös pyörähtämään ennen kuin sai vaatteet takaisin. Lasten mukaan silloin joutui olemaan täysin alasti ja he pitivät sitä traumaattisena ja kauheana käytäntönä. Lasten mukaan nykyään on käytössä ”kylpytakkisysteemi”.

Uusi käytäntö henkilöntarkastuksissa tarkoittaa sitä, että lapsi riisuu ensin alusvaatteille ja sen jälkeen kylpytakin alla otetaan pois alushousut. Rintaliivit otetaan pois siten, että lapsella on t-paita päällä. Bokserit otetaan pois kylpytakin alta seisoen selkä ohjaajiin päin. Lapsi saa tarkastuksen jälkeen puhtaat Jaloverson vaatteet, omia vaatteita ei siis saa laittaa takaisin päälle. Perusteena menettelylle on se, että lapsen omat vaatteet pestään, koska laitokseen ei haluta luteita.

Erään lapsen mukaan omat rintaliivit on saanut pitää. Toinen lapsi kertoi olleensa laitoksessa useita päiviä ilman rintaliivejä, koska henkilökunta ei ollut tarkastanut lapsen kasseja. Yksi lapsi kertoi, että korvakorut ja muut korut on pitänyt antaa tarkastuksen yhteydessä pois.

Lasten mukaan heidän tavaroitaan ja reppujaan ei enää tarkasteta säännönmukaisesti lomien tai koulun jälkeen. Tämäkin käytäntö on muuttunut kesällä. Toisaalta muutama lapsi kertoi, että reppuja on edelleen tarkastettu, eikä tarkastuksista ole tehty kirjauksia.

2.10 Henkilönkatsastus

Lasten mukaan heille tehdään henkilönkatsastus lähes aina lomien jälkeen. Lapset kertoivat, että heillä on saattanut olla kuukausien ajan puhtaat seulat, mutta siitä huolimatta seulojen ottamista ei lopeteta. Lapset olivat sitä mieltä, että seuloja otetaan ”sossuja varten”. Lasten mukaan sosiaalityöntekijät vaativat seulojen ottamista.

Seulojen ottaminen perustuu lasten mukaan ”päähteettömyyden varmistamiseen. Päätöksissä on saattanut olla perusteena myös pitkä kotiloma.

Useat lapset kertoivat vaikeudestaan antaa seulaa. Lasten mukaan seula annetaan aina virtsanäytteensä.

Lapset kertoivat, että jos seulanäyte on positiivinen ja lapsi kiistää huumausaineiden käytön, lähetetään seulatulos laboratorioon tarkastettavaksi.

Yksi lapsi kertoi, että hänellä oli ollut positiivinen seulatulos. Laboratorion tarkistuksessa havaittiin, että kyse oli ollut lapselle määrättyjen lääkkeiden yhteisvaikutuksesta. Lapsi kertoi, että virtsanäyte oli kaadettu pois, vaikka se pitäisi säilyttää.

Eräs lapsi kertoi, että vaikka lapsi kiistäisi positiivisen seulatuloksen ja se on lähetetty tutkittavaksi, seuraa tuloksesta rajoituksia. Esimerkiksi lomat voi palaa ilman päätöstä.

2.11 Huoneen tarkastus siivousten yhteydessä

Useat lapset kertoivat, että viikkosiivousten tarkastuksilla ohjaajat tosi-asiassa ”ratsaavat” lasten huoneiden kaapit ja laatikot. Lasten mukaan ohjaajat eivät vain pintapuolisesti katso kaappien siisteyttä, vaan esimerkiksi tunnustelevat kädellä vaatepinkkoja ja ”kolistelevat” laatikoita. Lasten mukaan on väärin, että kaappeja pengotaan. Lapset nimesivät ohjaajia, jotka tekevät tällaisia ratsauksia.

2.12 Kuukautissuojien liittyvä käytäntö

Laitoksen alakertaan sijoitetut tytöt kertoivat, että he eivät saa pitää huoneessaan kuukautissuojia, vaan heidän on kuukautisten aikana pakko hakea suoja yksitellen ohjaajilta toimistosta. Laitos ostaa kuukautissuojat eivätkä tytöt saa päättää siitä, millaisia suoja hankitaan. Tytöt kertoivat, että laitos ei anna heidän käyttää tamponeja yöllä. Lasten mukaan perusteena tamponikiellolle on tulehdusriski.

Kaikki tytöt pitivät menettelyä nöyryyttävänä. Yksi lapsi totesi tottuneensa käytäntöön, mutta piti sitä tyhmänä, koska kyse on henkilökohtaisesta hygieniasasiasta. Eräs lapsi oli kertonut käytännöstä sosiaalityöntekijälleen, mutta sosiaalityöntekijä ei ollut reagoinut asiaan mitenkään.

Yläkerrassa ei lasten mukaan ollut vastaavaa käytäntöä, mutta tytöt olivat sielläkin laitoksen valitsemien ja hankkimien kuukautissuojien varassa.

Hygieniatarvikkeet

2.13 Lasten ulkonäköön ja pukeutumiseen liittyvät käytännöt

Lasten mukaan laitoksessa ei saa vapaasti meikata ja paljastavista vaatteista huomautetaan tai ne on kokonaan kielletty. Tytöt eivät saa käyttää lyhyitä shortseja.

Lasten mukaan pojat saavat nukkua boksereilla. Tytöt sen sijaan eivät saa nukkua shortseilla tai alusvaatteilla edes kesällä, kun on kuuma. Tytöt kertoivat, että heille oli sanottu perusteeksi, että ”pojilla ei ole tissejä”, joten pojat saavat pukeutua miten vaan. Lisäperusteluina oli esitetty se, että paljastava pukeutuminen haittaa yötyöntekijöitä, jotka käyvät lasten huoneissa useita kertoja yön aikana. Lasten mukaan yötyöntekijät katsovat taskulampun kanssa huoneeseen ja välillä siihen saattaa herätä.

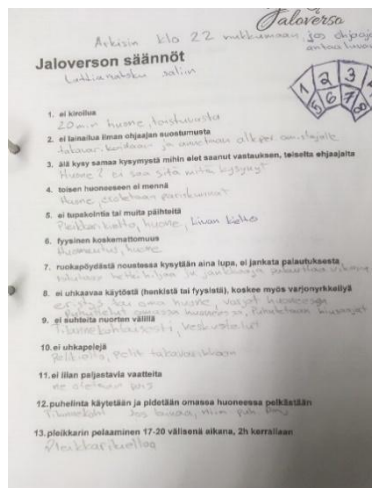
Tyttöjen mukaan heillä pitää olla aina ”siveelliset vaatteet” päällä, myös päivällä heidän oleskellessaan omassa huoneessaan. Tytöt eivät saa olla ilman vaatteita omassa huoneessaan.

Eräs lapsi kertoi, että ”ekana yönä nukuin alasti ja [nimi] tuli huutamaan, että täällä ei nukuta alasti. Huusin, että kannattaisiko hankkia sellaisia yökköjä, jotka ei tiiraa meitä”.

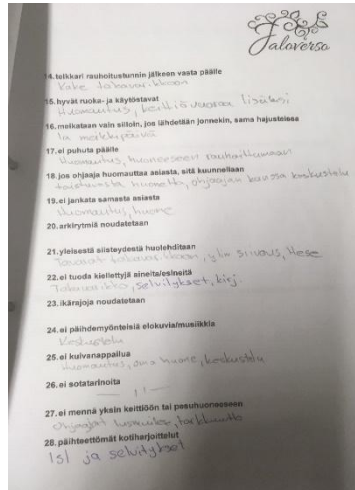
Tytöt kertoivat, että meikkauksesta valitetaan ja vahvat meikit eivät ole hyväksyttäviä. Naisohjaajat ovat joillekin lapsille sanoneet heidän näytävän ”lutkamaiselta tai huoramaiselta”. Eräs lapsi kertoi, että hänelle oli sanottu, että ”näytät juuri sellaiselta, että sut tullaan sijoittamaan meille.”

Erään tytön mielestä monet lapsista meikkaa, koska eivät tunne itseään kauniiksi ja sitten ohjaajat valittavat siitä. Lasten mukaan meikistä voi saada haukkuja, että ”näyttää halvalta”.

Lapset kertoivat, että yläkerran huoneissa 1-2 ei saa säilyttää omia hygieniatavaroita. Edes omaa hammasharjaa ei saanut olla.

Vaatesääntö kohta 11

Meikkisääntö kohta 16

2.14 Työntekijöiden käyttäytyminen

Lapset kuvailivat laitoksen työntekijöitä seuraavaan tyyliin ”enemmän ja vähemmän mukavia”, ”tuntuu että ohjaajat vastaan nuoret meininkiä”, ”yksi keksii uusia sääntöjä, mutta ei perustele niitä tai keskustele niistä”, ”rangaistus kärsitään ennen kuin saa selitystä”, ”ohjaajat ovat kireitä”, ”niitä ei kiinnosta nuorten asiat, ne vihaavat nuoria”.

Laitoksessa on usean lapsen mukaan eräs työntekijä, jonka kanssa lapset eivät tule juttuun. Tästä työntekijästä useat lapset totesivat, että hän on ”superepämukava”, ”heittää läppää joka ei ok”, ”nauraa, jos on tehnyt jotain väärin, nolaa”, ”tönii ja kerran [nimi] lensi pitkänkin matkan”, ”[nimi] on töninyt nuoria”.

Lasten mukaan ohjaajien huonot päivät näkyvät lasten kohtelussa. Lapset kertoivat, että osa ohjaajista kiroilee, mutta nuoret eivät saa ki-roilla, vaan siitä päinvastoin voidaan rangaista huoneseuraamuksella. Yksi lapsi toi esille, että lapsista sanotaan laitoksessa pahoja asioita, ja niihin alkaa itsekkin sitten uskoa.

Lapset kuitenkin kertoivat laitoksessa olevan myös sellaisia ohjaajia, jotka ovat kivoja, mainiten useita kivoja työntekijöitä nimeltä. Erään lapsen mukaan ”jotkut ohjaajista mukavia, [nimi], [nimi], on muitakin ja pomolle pystyy puhumaan kaikesta”.

Lapset kertoivat, että omaohjaajan kanssa voi käydä kahvilla tai vaa-teostoksilla, mutta jos ei ole erityisiä tarpeita, niin silloin ei pääse.

Lasten mukaan joillakin ohjaajilla on lempilapsia ja kohtelu on erilaista.

Jotkut lapset kertoivat eräästä tapahtumasta ruokapöydässä. Lasten mukaan toinen laitoksen vastuuhenkilöistä oli lyönyt lasta takaraivoon. Lapset nimesivät lyöjän, paikalla olleen työntekijän ja tapahtuman näh-neet lapset.

Lapset kertoivat, että jos lapsi on ohjaajien kanssa eri mieltä hänestä tehdyistä kirjauksista, saatetaan kirjauksista muuttaa vain yksi lause, sillä ohjaajien mukaan lasta koskevat kirjaukset tehdään ”ohjaajien näkökulmasta”. Lasten mukaan monesti heistä tehdyt kirjaukset ovat liioittelevia ja yksinomaan negatiivisia, eikä kirjauksissa kerrota positiivisia asioita.

Lasten mukaan henkilökunnalla on tupakkapaikka talon päädyssä polun varressa, minne on joistakin huoneista näköyhteys. Eräs lapsi toteikin, että häntä harmittaa, ettei hän itse pääse tupakalle, mutta työntekijät tulevat lapsen viereen haisemaan tupakalta.

Lapset kertoivat, että yksi ohjaajista polttaa sähkötupakkaa laitoksen sisätiloissa. Lasten mukaan asia on henkilökunnan tiedossa.

2.15 Terveysthuolto

Joillakin lapsilla oli hoitokontakti julkiseen terveysthuoltoon. Monen lapsen mukaan laitos varaa lasten lääkärikäynnit ja ohjaajat tulevat usein mukaan lääkärin tai terveysthuoltajan vastaanotolle. Keskusteluissa kävi ilmi, että lapset eivät tienneet potilaslain mukaisista terveysthuoltoon liittyvistä oikeuksistaan.

Lapset kertoivat, että laitos ei anna heidän käyttää nikotiinipurkkia, vaikka lääkäri olisi määrännyt sitä lapselle.

Useat lapset kertoivat käyttävänsä lääkkeitä mainiten joidenkin muistamiensa lääkkeiden nimiä. Useat lapset toivat esille kokevansa, että heille määrätystä lääkkeestä ei ole hyötyä ja he halusivat vähentää lääkkeiden käyttämistä.

Eräs lapsi kertoi hyötyvänsä hänelle määrätystä Ketipinor-lääkkeestä. Toinen lapsi kertoi Ketipinorin tekevän hänet tokkuraiseksi ja ettei lääke toimi, vaan koko ajan pitää nostaa annostusta.

Laitoksella on myös oma psykologi, joka käy laitoksessa. Eräs lapsi kertoi, ettei hän tiennyt, että laitoksessa on psykologi.

Useat lapset kertoivat, että lääkkeet on otettava toimistossa ja tabletin nielemisen jälkeen lapsen täytyy näyttää ohjaajalle, että suu on tyhjä eikä kielen alla ole mitään. Lapset pitivät käytäntöä nöyryyttävänä.

Eräs lapsi kertoi, että yötyöntekijä antaa lääkkeet aamulla toimistossa. Lapsen mukaan lääkkeen ottamisesta voi kieltäytyä.

2.16 Sosiaalityöntekijän tapaaminen

Useat lapset kertoivat, ettei heidän sosiaalityöntekijänsä keskustele riittävästi heidän kanssaan kahden kesken. Suurimmalla osalla sosiaa-

lityöntekijä kävi laitoksessa vaan palavereissa, mutta jotkut lapset olivat nähneet sosiaalityöntekijää muutenkin ja olivat heihin tyytyväisiä. Jotkut sosiaalityöntekijät eivät olleet tavanneet lasta Jaloversossa ollenkaan. Joidenkin lasten sosiaalityöntekijä oli vaihtunut, mutta lapsella ei ollut tietoa uudesta työntekijästään.

Useat lapset myös kertoivat, että he ovat olleet yhteydessä omaan sosiaalityöntekijäänsä silloin, kun ovat kokeneet laitoksen menettelyn epäoikeudenmukaiseksi tai kysyäkseen, onko joku laitoksen menettely lainmukainen. Lasten mukaan sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan ryhdy selvittämään asioita, ota asioihin kantaa tai suhtautuvat lasten yhteydenottoihin vähätellen.

Eräällä lapsella ei ollut oman työntekijänsä numeroa, eikä lapsi muistanut sosiaalityöntekijän nimeä. Lapsi kertoi yrittävänsä saada sosiaalityöntekijään yhteyttä laitoksen työntekijöiden avustuksella. Toinen lapsi totesi, että ”sossu on aika ärsyttävä, ehkä just ja just osaa asiansa”.

Eräs lapsi kertoi, ettei ollut nähnyt uutta sosiaalityöntekijäänsä. Lapsen aikaisempi sosiaalityöntekijä oli käynyt laitoksessa pari kuukautta aikaisemmin. Lapsella oli sosiaalityöntekijän numero, johon hän oli soittanut, mutta hän ei tiennyt sosiaalityöntekijänsä nimeä.

Toinen lapsi kertoi, ettei halua olla yhteyksissä sosiaalityöntekijäänsä, koska sosiaalityöntekijä ei vastaa hänen soittopyyntöihinsä. Lapsen mukaan sosiaalityöntekijä oli väittänyt, että oli yrittänyt soittaa, vaikka ei ollut.

Yksi lapsista kertoi, että sosiaalityöntekijä oli käynyt kerran ja oli jutellut lapsen kanssa kahdestaan. Hänen mukaansa sosiaalityöntekijän kanssa voi jutella kahdestaan, jos haluaa. Sosiaalityöntekijä on lapsen mielestä ihan mukava ja lapsi voi luottaa häneen.

Yksi lapsi kertoi, että hän tapaa sosiaalityöntekijäänsä vain palavereissa. Lapsi on kuitenkin voinut soittaa sosiaalityöntekijälle ja keskustella asioista hänen kanssaan. Tästä huolimatta lapsi oli kuitenkin pettynyt sosiaalityöntekijänsä vähättelevään asenteeseen.

Yksi lapsi kertoi, että hänellä on ”tosi hyvä sossu”. Sosiaalityöntekijä oli käynyt juttelemassa lapsen kanssa ja seuraava sovittu tapaaminen oli lapsen tiedossa.

Eräs lapsi kertoi, että ”sossu on ihan mukava mutta hän ei edes ollut tajunnut tallentaa Jaloverson numeroa.” Lapsen mukaan sosiaalityöntekijä oli käynyt Jaloversossa yhden kerran, mutta ei ollut jutellut lapsen kanssa kahdestaan. Lapsi oli soittanut sosiaalityöntekijälleen ja lapsen mukaan sosiaalityöntekijä ei ollut edes tiennyt, kuka soittaa.

Erään lapsen lähestyvää jälkihuoltoa ei ollut aloitettu suunnittelemaan, eikä siitä ei ollut edes puhuttu. Lapsi ei tiennyt jälkihuollollisia oikeuksiinsa ja oli itse yrittänyt selvittää, mihin voisi mennä asumaan huostaanoton päättyessä.

3 TARKASTUKSELLA KÄYDYT KESKUSTELUT LAITOKSEN JOHDON JA TYÖNTEKIJÖIDEN KANSSA

3.1 Yleistä keskustelusta

Tarkastuksen toisena päivänä keskusteltiin laitoksen johdon kanssa tarkastuksen ensimmäisenä päivänä tehdyistä havainnoista. Keskusteluun osallistuivat Tapio Rätty oikeusasiamiehen kansliasta, --- aluehallintovirastosta ja laitoksen johtaja ---, laitoksen toinen vastuhenkilö -- sekä vastaavat ohjaajat -- ja ---.

Keskustelun aluksi puhuttiin laitoksen toimintakulttuurissa ja rajoitustoimenpiteiden käytössä tapahtuneista muutoksista. Laitoksen mukaan käytäntöjä Jaloversossa on muutettu olennaisesti oikeusasiamiehen muihin laitoksiin tehtyjen tarkastuspöytäkirjojen julkaisemisen jälkeen.

Lisäksi viisi Jaloversoon sijoitettua lasta teki syksyllä 2019 oikeusasiamiehelle kantelut Jaloverson käytännöistä ja lasten kohtelusta. Oikeusasiamiehen antamien ratkaisujen jälkeen laitos on korjannut ne epäkohdat, joihin näissä lasten tekemiin kanteluihin annetuissa ratkaisuissa kiinnitettiin huomiota. Myös laitoksen menettelytapoja on ratkaisujen myötä muutoinkin tarkistettu.

Keskustelussa todettiin, että lapset olivat kertoneet muutoksista laitoksen toiminnassa. Lasten kertoman perusteella myönteisiä muutoksia oli tehty erityisesti Pohjolakodin ja Loikalan kartanon tarkastusten jälkeen.

Laitos kertoi, että he saavat valvovilta viranomaisilta, eli kunnilta, mutta myös aluehallintovirastolta, ristiriitaisia neuvoja ja ohjausta. Eri aluehallintovirastojen antama ohjaus ja tulkinnat ovat myös joskus erilaisia ja toisilleen vastakkaisia erityisesti tehtäessä eroa laitoksen kasvatus-tehtävän ja rajoitustoimenpiteiden välillä.

Laitoksen kanssa keskusteltiin 1.1.2020 voimaan tulevasta lastensuojelulain muutoksista ja erityisesti siitä, miten lapsia tulee jatkossa enemmän osallistaa heidän sijaishuoltansa järjestämisessä ja miten rajoitustoimenpiteiden käyttöä tulisi suunnitelmallisesti pyrkiä vähentämään.

Lasten kanssa käytyjen keskustelujen perusteella lapset eivät olleet täysin selvillä laitoksen säännöistä ja niiden soveltamisesta ja lapsilla oli keskenään eriäviä käsityksiä säännöistä. Keskustelujen perusteella

säännöt vaihtelivat sen mukaan, kuka työntekijä oli kulloinkin vuorossa. Lapsille oli epäselvää myös se, miten he voisivat vaikuttaa sääntöihin tai kohteluunsa silloin, kun he pitivät niitä epäoikeudenmukaisina, mielivaltaisina tai turhina. Lapset pitivät vaikutusmahdollisuuksiaan vähäisinä ja osin myös pelkäsivät seuraamuksia asioiden esille tuomisesta.

Keskusteluissa laitos ihmetteli lasten kommentteja siitä, että säännöt olisivat epäselviä tai että lasten kanssa olisi keskusteltu laitoksen säännöistä liian vähän. Lasten kokemuksia siitä, ettei heidän näkemyksiään oteta huomioon, ei laitos tunnistanut.

Lasten tekemissä kanteluissa oli tuotu esille, että lapsilta oli kielletty omista oikeuksista puhuminen ja laitoksen sääntöjen tai käytäntöjen kyseenalaistaminen. Laitoksen mukaan lapsia ei ollut sinänsä kielletty puhumasta oikeuksistaan, mutta lapsille oli todettu, että tällaiset puheet ja keskustelu häiritsevät toisia lapsia ja eivät liity heihin.

Laitoksen työntekijät kertoivat eräästä lapsesta, joka oli sanonut sinänsä oikeita asioita, joissa laitos oli tehnyt väärin. Kyse oli lapsesta, joka oli kannellut kohtelustaan oikeusasiamiehelle. Laitoksen mukaan kyseinen lapsi kuitenkin haki keskusteluissa muita nuoria mukaan asioidensa käsittelyyn. Laitos korosti, että oikeusasiamiehen ratkaisujen jälkeen asiat olivat muuttuneet laitoksessa myös tältä osin.

3.2 Laitoksen säännöistä

Keskusteltiin laitoksen käyttämistä huonerangaistuksista. Lasten mukaan ”huonetta” saa hyvin erilaisista asioista. Huoneisiin ohjaus vaihtelee lasten mukaan sen mukaan, kuka ohjaajista on vuorossa, esimerkiksi kiroilusta saa per kirosana huonetta 15 minuuttia. Huoneeseen ohjaus voi tulla myös muista asioista, kuten huonosta käyttäytymisestä tai esimerkiksi tupakoinnista.

Laitoksen mukaan menettely kiroilun osalta on sovittu nuorten kokouksessa. Yläversossa kiroilua on enemmän kuin Alaversossa. Laitoksen mukaan kiroilusta saa omaa huonetta noin 15 minuuttia. Jos nuori on ”tunteissa”, ei kiroiluun puututa välttämättä huoneeseen ohjauksella. Huonetta ei saa ensimmäisestä kirosanasta, vaan silloin, kun lasta on jo huomautettu useasti kiroilusta. Laitoksen mukaan nykyään on hyvin vähän huoneisiin ohjaamista. Todettiin, että lapset toivoisivat, että myöskään aikuiset eivät saisi kiroilla. Laitoksen mukaan kiroilukielto koskee periaatteessa myös aikuisia, mutta toisinaan aikuiset saattavat kiroilla. Laitoksen työntekijät ovat keskenään arvioineet omaa käyttäytymistään ja työntekijöiden kiroilusta on keskusteltu työyhteisökokouksissa.

Lapset kertoivat myös ”nukku-illoista” eli huoneisiin menosta aikaisemmin illalla. Laitoksen mukaan ”nukku” saattaa tulla vain aamulla pömiin nukkumisesta.

3.3 Harrastukset

Keskustelussa otettiin esille, että Jaloversossa on lasten mukaan vain vähän tekemistä ja he viettävät aikaa vain sisällä. Laitos kertoi, että lapsille on hankittu salikortteja ja erilaisia studioaikoja. Laitoksen mielestä on vaikeaa, että lapsia pitäisi kuljettaa eri paikkoihin harrastuksiin. Tältä osin korostettiin, että laitos on lasten koti, jolloin harrastuksiin on varattava aikaa ja myös resursseja. Laitos myönsi, että joskus tulee hetkiä, jolloin lapsilla on tylsää.

3.4 Liikkuminen ulkona

Keskusteltiin lasten liikkumisesta ja siitä, että yläkerrassa asuvilla lapsilla oli rajoitetumpi oikeus liikkua laitoksen ulkopuolella tai sen alueella. Todettiin myös, että asiasta ei ollut tehty liikkumisvapauden rajoittamispäätöksiä.

Esimerkiksi käyttövarojen osalta yläkerrassa asuvat lapset tekivät yleensä karkkitilauksen laitoksen työntekijöille eivätkä he päässeet itse mukaan kauppaan ostamaan käyttövaroillaan haluamiaan hyödykkeitä. Yläkerrasta lapset saivat tulla alakertaan pelaamaan sovitusti, mutta kaikkien lasten tuli saada lupa yläkerrasta alakertaan kulkemiselle.

Laitoksen mukaan Jaloversossa ei ole sellaista kulttuuria, että lapset viettäisivät aikaa toistensa yksiköissä. Lapset saavat mennä ulos lenkeille, mikäli saavat siihen ohjaajilta luvan. Laitoksen mukaan se on muuttanut käytäntöjään muun muassa liikkumisen rajoittamisen osalta oikeusasiamiehen muiden tarkastusten johdosta.

Todettiin, että tarkastuksella ilmeni lasten kertomuksista, laitoksen henkilökunnan tarkastuksella antamista tiedoista ja joidenkin lasten asiakirjoista, että lasten liikkumista oli kuitenkin rajoitettu laitoksen ulkopuolella.

Laitos kertoi, että toimintatapoihin on ryhdytty tekemään muutoksia. Laitoksen mukaan he ovat toimineet väärin, kuten oikeusasiamiehen kanteluratkaisuissa on todettu. Tämän takia toimintatapoja on muutettu. Liikkumista koskevia sääntöjä on muutettu ja laitoksen henkilökunta on keskustellut lasten kanssa uusituista säännöistä.

3.5 Oman puhelimen käyttö

Lasten mukaan puhelimia ei saa käyttää laitoksen yhteisissä tiloissa, öiseen aikaan eikä yhteisen tekemisen aikana.

Laitoksen mukaan kielto käyttää puhelinta yhteisissä tiloissa on tarpeen lasten yksityisyyden suojan vuoksi sen takia, että lapset eivät voisi ottaa toisistaan kuvia. Laitoksen mukaan myös vanhemmat toivovat, ettei lapsen yksityisyyttä loukata. Kyse on lasten asuinpaikasta, jossa ei laitoksen mukaan saa kuvata tai äänittää. Laitoksen mukaan

sääntö ei ole muodostunut ongelmaksi. Lapset saavat mennä omaan huoneeseen soittamaan.

Laitoksen mukaan sääntö siitä, ettei puhelin saa olla mukana yhteisessä tekemisessä, on jossain määrin vanhentunut sääntö. Joissain tilanteissa puhelin ei ole mukana, mutta joskus saa olla. Sääntöä pidettiin tarpeellisena, jotta lapset eivät ottaisi toisistaan kuvia. Perusteena oli, ettei lasten tarvitsisi pelätä, että toinen lapsi ottaa kuvan ja saattaa sen nähtäville esimerkiksi sosiaaliseen mediaan. Laitos kertoi tilanteesta, jossa hatkaavasta lapsesta oli laitettu kuva sosiaaliseen mediaan.

Laitoksen mukaan laitokseen tulotilanteessa kaikilta lapsilta otetaan puhelimet ensin pois yöksi. Sitten kokeillaan, voiko puhelin olla öiseen aikaan lapsella. Kaikilla lapsilla on puhelimen palautusajat. Lasten kanssa keskustellaan milloin ja millä edellytyksillä puhelin voidaan antaa lapsen käyttöön myös yöllä. Yksikkökohtaista sääntöä ei ole. Lapsille perustellaan puhelimen yöksi pois ottamista sillä, että lapsi voisi nukkua ja ettei lapselle tule vaikeuksia herätä. Keskusteluissa on pohdittu, milloin puhelin tosiasiallisesti vaikuttaa lapsen heräämiseen ja siihen, onko lapsi aamulla väsynyt.

Yksiköissä oli tarkastushetkellä vain kaksi lasta, joilla oma puhelin sai olla huoneessa myös yöllä.

Todettiin, että puhelimen käyttöä koskevat säännöt olivat lapsille epäselviä. Lapsille oli lisäksi kerrottu eri lailla säännöistä.

3.6 Muut rajoitustoimenpiteet

Eristäminen

Laitoksen mukaan lapsi viedään valvottavaksi eristämishuoneeseen, mikäli hän palaa lomiltaan päihtyneenä. Lapsen ollessa eristämishuoneessa hänen tilansa seuranta on mahdollista vain siten, että eristämishuoneen ovi on auki. Laitos kertoi, että henkilökunta istuu tällöin huoneen edustalla tai tarvittaessa lapsen kanssa eristämishuoneessa.

Korostettiin, että mikäli lapsi eristetään eristämishuoneeseen tai omaan huoneeseen, on aina tehtävä asianmukaiset eristämisen seuranta-merkinnät lapsen asiakasasiakirjoihin. Todettiin myös, ettei pelkkä päihtymys oikeuta lapsen eristämiseen, vaan käsillä on oltava lastensuojelulain tarkoittama tilanne.

Postien avaaminen

Laitos kertoi, että aikaisemmin ennen oikeusasiamiehen muihin laitoksiin tekemiä tarkastuksia lasten postit tarkastettiin säännönmukaisesti. Nykyään postien tarkastus tehdään harvemmin. Kerrottiin laitokselle,

että lapset mieltävät, että esimerkiksi kirje on aina pakko avata toimistossa ohjaajien edessä.

Laitos myönsi, että joissakin tapauksissa posti on todennäköisesti avattu ohjaajien läsnä ollessa esimerkiksi silloin, kun terveyskeskuksesta on tullut lapselle kirje. Laitos haluaa tällä tavoin tietää, onko lapselle esimerkiksi sovittu uusi aika. Todettiin, että lapselta voi aina kysyä, onko hänelle mahdollisesti sovittu uutta aikaa. Laitos kertoi, että terveyskeskus perii peruuttamattomasta ajasta maksun. Tältä osin ohjeistettiin laitosta selvittämään sosiaalityöntekijältä, kuka hoitaa maksun. Korostettiin myös, että peruuttamattomasta ajasta perittävää maksua ei voida vähentää lapsen käyttövaroista.

Korostettiin, että lapselle saapuva virkaposti on luonteeltaan sellaista postia, jota ei voida tarkastaa.

Laitos kertoi, että kunnat ja aluehallintovirastot ovat antaneet postin tarkastamisesta (kirjeiden avaamisesta) erilaisia ja ristiriitaisia tulkintaohjeita.

Kotilomat

Laitoksen mukaan lapsen lomista sovitaan yhdessä sosiaalityöntekijän, vanhemman, lapsen ja työryhmän kanssa. Aluksi lapsella on yksi päiväkäynti (5 – 6 tuntia), ohjaaja on tällöin lähettyvillä ja käy sisällä lapsen kotona, mutta ei valvo lapsen päiväkäyntiä muutoin. Laitos ei myöskään rajaa sitä, keitä lapsia saa tavata lomilla. Laitos ei myöskään määrittele aikarajoja tai sanele sitä, milloin lapsen pitää tulla illalla kotiin loma-aikana. Laitoksen mukaan lapsilla on väärä käsitys siitä, että laitოს sanelisi lomakäytännöt. Kyse voi olla vanhempien päätöksistä tai sosiaalityöntekijän toivomuksista.

Laitoksen mukaan sijoittava kunta toimittaa asiakassuunnitelmaneuvoittelujen perusteella tarkistettuja asiakassuunnitelmia laitokseen viiveellä tai ei ollenkaan. Tämä vaikuttaa myös lomajärjestelyihin.

Henkilöntarkastus

Laitos kertoi, että lapsia ei enää oikeusasiamiehen muihin laitoksiin tekemien tarkastusten ja laillisuusvalvontaratkaisujen jälkeen riisuteta. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä pyritään myös jälkiselvittämään yhdessä lasten kanssa.

Henkilönkatsastus

Lapset kertoivat, että lomalta palaamisen jälkeen otetaan seulat, vaikka lapsella olisi ollut pitkä päihtetön historia. Laitoksen mukaan seulat otetaan, jotta voidaan varmistua päihtetömyydestä ja aina ei edellytetä, että jotain olisi tapahtunut. Laitoksen mukaan usein myös sosiaalityöntekijä tai koulu on vaatinut seulan ottamista. Laitos myönsi,

että henkilöntarkastuksissa ja henkilönkatsastuksissa on puutteellisia kirjauksia.

Laitoksen mukaan kotiharjoittelun osalta on lisätty seulojen ottoa. Keskustelussa ilmeni, että laitokselle oli epäselvää, tuleeko heidän ottaa seulat koulun, sosiaalityöntekijän tai lapsen pyynnöstä. Laitos kertoi myös, että eräs sosiaalityöntekijä oli vaatinut seulan ottamista avohuollon tukitoimena sijoitetulta lapselta.

Laitoksen henkilökunnan kanssa keskusteltiin eräästä oikeusasiamiehen antamasta Jaloversoa koskevasta ratkaisusta, joka koski sitä, että lapsella oli huomattavia vaikeuksia antaa virtsanäyte. Laitoksen mukaan työryhmässä oli mietitty, miten lapset voisivat mahdollisimman helposti antaa seulat. Laitoksen mukaan sylkinäytteet eivät toimi, eikä niitä voida tarkistaa. Laitos kertoi, että tarvittaessa lapsi voi odottaa myöhempää ajankohtaa, jolloin seulan antaminen olisi helpompaa. Merkitystä on myös sillä, annetaanko näyte illalla tai aamulla. Laitos kertoi eräästä tapauksesta, jossa lapsi ja omaohjaaja olivat keskenään miettineet, miten seulan antaminen olisi mahdollisimman helppoa. Laitoksen mukaan työvuorot on suunniteltu siten, että samaa sukupuolta oleva työntekijä voi aina osallistua näytteenottoon.

Korostettiin, että henkilönkatsastuksista tehtävistä kirjauksista on ilmevä myös se, miten seula on otettu. Keskusteltiin myös seulanäytteen lähettämisestä tarkistukseen. Laitoksen mukaan tarkistukseen lähettämisen ongelmana on se, että vastauksen saaminen laboratoriosta kestää kauan.

Huoneen tarkastus siivouksen yhteydessä

Lapset kertoivat, että siivouksen jälkeen henkilökunta tarkastaa siivousjäljen tarkastamisen verukkeella lapsen kaapit ja laatikot. Lasten mukaan vaatepinoja tiputetaan kaapeista, laatikoita avataan ja laatikon sisältöä ravistellaan.

Laitos kielsi, että menettelyssä olisi kyseessä peitelty huoneentarkastus. Vaatepinoja ei laitoksen mukaan tiputeta kaapista eikä kättä laiteta kaappiin sisälle.

Rajoituspäätöksistä

Laitoksen mukaan yhtenä ongelmana on myös, että lapsen sosiaalityöntekijä voi vaatia sellaisten rajoitusten tekemistä (esimerkiksi lvr, ypr tai seulat), joihin laitoksen näkemyksen mukaan ei ole perusteita.

Todettiin, että laitoksen on tehtävä päätökset yksilökohtaisesti siten kuin laissa on säädetty. Varsinaisen päätöksen tekijä vastaa aina päätöksensä lainmukaisuudesta. Rajoitustoimenpidettä koskevaa päätöstä ei siten tule tehdä pelkästään sosiaalityöntekijän vaatimuksesta tai hänen luvallaan. Päätöstä ei voida perustaa myöskään lapsen tai

huoltajan suostumukseen. Kun kysymys on lapsen liikkumisvapauden tai yhteydenpidon rajoittamisesta muussa kuin kiireellisessä tapauksessa, voi sosiaalityöntekijä tehdä itse päätökset.

3.7 Kuukautissuojiin liittyvä käytäntö

Laitoksen alakertaan sijoitetut tytöt kertoivat, että he eivät saa pitää huoneessaan kuukautissuojia, vaan heidän on kuukautisten aikana pakko hakea suoja yksitellen ohjaajilta toimistosta. Laitos ostaa kuukautissuojat eivätkä tytöt saa päättää siitä, millaisia suoja hankitaan. Tytöt kertoivat, että laitos ei anna heidän käyttää tamponeja yöllä.

Laitoksen mukaan laitos antaa lapselle tarvittaessa paketin hygieniatuotteita (siteitä). Laitos kertoi, että se hankki lapsille annettavat kuukautissuojat. Laitos myönsi kieltäneensä ainakin yhden lapsen osalta tamponin pitämisen, koska tamponin käyttö voi aiheuttaa tulehdusriskin.

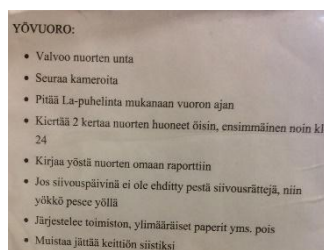
Laitosta ohjattiin keskustelussa, että lasten tulee voida säilyttää haluamiaan hygieniatuotteita omissa huoneissaan ja hankkia sellaisia tamponeita tai siteitä, joita he itse haluavat käyttää. Estettä ei ole sille, että laitoksella on toimistossa ylimääräisiä kuukautissuojia siltä varalta, että lapsella itsellään ei niitä ole.

Tarkastuksen jälkeen laitos ilmoitti, että kaikille lapsille sukupuolesta riippumatta ryhdytään maksamaan kuukausittain 10 euron hygieniarahaa. Laitoksella on varastossa hygieniatuotteita eikä laitoksessa enää ole tamponikieltoa.

3.8 Lasten ulkonäköön ja pukeutumiseen liittyvät käytännöt

Tarkastuksella tytöt kertoivat, että heidän pukeutumistaan rajoitetaan myös heidän ollessaan yksin omissa huoneissaan.

Laitoksen mukaan se ei ole alakerrassa puuttunut tyttöjen pukeutumiseen omissa huoneissa. Laitos toisaalta kertoi, että asiallisella pukeutumisvaatimuksella on pyritty estämään nuoren kokemus siitä, ettei yötyöntekijä näe lasta alasti tai vähissä vaatteissa. Laitoksen mukaan yläkerrassa on lasten kanssa keskusteltu siitä, miten paljon paljasta pinta voi näkyä.

Yövuoron ohjeet

Laitoksen mukaan yötyöntekijä kiertää lasten huoneissa ainakin kaksi kertaa yössä, koska lasten unta ja tilannetta seurataan. Laitos kertoi, että yötyöntekijä ei järkyty lapsen vaatetuksesta tai alastomuudesta. Mikäli lapsella ei ole akuuttia tilannetta päällä, voidaan yökiertoja (tarkistamista) vähentää.

3.9 Työntekijöiden käyttäytyminen

Lapset kertoivat, että jotkut työntekijät suhtautuvat lapsiin pilkallisesti ja epäasiallisesti. Lapset myös kertoivat, että eräs laitoksen työntekijä oli lyönyt yhtä lasta ruokailutilassa.

Laitoksen vastuutyöntekijä myönsi läimäisseensä leikkimielessä lasta lasten kertomassa tilanteessa ja että kyse oli ”nujuamisesta”. Työntekijä totesi, että mikäli lapsi on kokenut tämän läimäisyn lyöntinä, on hänen pyydettävä lapselta anteeksi.

Korostettiin keskustelussa työntekijöiden velvollisuutta kohdella lapsia asiallisesti ja käyttää hyvää kieltä.

Lasten kertoman mukaan osa työntekijöistä tupakoi avoimesti tupakkapaikalla laitoksen välittömässä läheisyydessä.

Keskustelussa laitos myönsi, että laitoksen henkilökunta käy tupakalla laitoksen asuintiloista näkyvällä tupakkapaikalla. Lasten mukaan eräs laitoksen työntekijä käyttää sähkötupakkaa avoimesti laitoksen kansliassa ja laitoksen pihalla. Laitos ei kiistänyt tätä. Laitoksen johto totesi, ettei toimistossa tupakointi ole hyväksyttävää.

3.10 Terveysthuolto

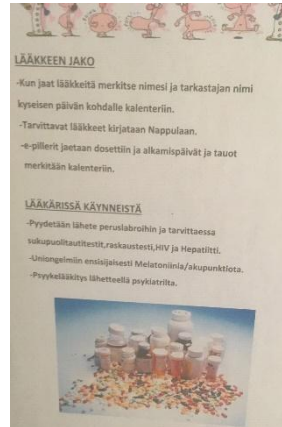
Useat lapset kertoivat, että lääkkeet on otettava toimistossa ja tablettien nielemisen jälkeen lapsen täytyy näyttää ohjaajalle, että suu on tyhjä eikä kielen alla ole mitään.

Laitoksessa on kaksi sairaanhoitajaa, jotka valvovat lasten lääkkeiden käyttöä ja keskustelevat niiden käytöstä yhdessä lasten. Laitos ihmetteli sitä, miksi lapsille määrätään niin runsaasti mielialalääkkeitä. Laitoksen mukaan lääkärit määräävät lapsille esimerkiksi Ketipinoria.

Laitoksen mukaan lapset ottavat lääkkeensä toimistossa, mutta kaikkien lääkkeiden osalta lasta ei pyydetä näyttämään suutaan lääkkeen ottamisen jälkeen. Laitoksen mukaan lääkkeiden nielemisen varmistamisella pyritään estämään niiden väärinkäyttö. Laitoksen mukaan lapset näyttävät kieltään lääkkeen oton jälkeen myös läppätarkoituksessa. Mikäli lapsi kieltäytyy ottamasta lääkettä, lapsen kanssa keskustellaan, mutta häntä ei pakoteta lääkkeen ottamiseen. Lasten kanssa keskustellaan myös lääkkeiden tarpeellisuudesta. Lääkitys voidaan lopettaa lapsen toiveesta. Lasta kannustetaan tarvittaessa ottamaan yhteyttä

häntä hoitavaan lääkäriin.

Laitoksen ohjaaja lähtee tarvittaessa lapsen mukaan lääkärikäynnille. Itse vastaanotolla laitoksen henkilökunta ei välttämättä ole mukana. Aikuinen on kuitenkin aina mukana hoitoneuvottelussa.

Lääkkeet ja e-pillerit

3.11 Kuukausiraportit

Laitos kertoi, että lapset saavat lukea sosiaalityöntekijälle lähetettävät kuukausiraportit. Lapset saavat kirjoittaa raporttiin oman käsityksensä tai lähettää sosiaalityöntekijälle erillisen kirjeen.

Keskustelussa todettiin, että lasten asiakasasiakirjamerkinnöissä on usein vain negatiivista viestiä lapsesta. Alaverson vastaava ohjaaja kertoi, että laitoksen työtyhmälle on annettu palautetta siitä, että lasta koskevissa kirjauksissa tulisi olla myös enemmän positiivisia asioita. Korostettiin keskustelussa, että kirjaaminen on kaikkien osapuolten, lasten ja henkilökunnan oikeusturvan kannalta olennaista.

4 AIKAISEMPI LAILLISUUSVALVONTA

Viisi Jaloversoon sijoitettua lasta teki talvella 2018 oikeusasiamiehelle kantelut kohtelustaan ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä Jaloversossa. Lisäksi yksi Jaloversoon sijoitettu lapsi teki keväällä 2019 kantelun hänen kannustusrahojen maksamisesta.

Kantelut koskivat erityisesti lasten eristämistä, henkilöntarkastuksiin liittynyttä lasten riisuttamista, liikkumisen rajoittamista ilman päätöksentekoa, henkilökunnan epäasiallista käytöstä ja myös sitä, miten sijoitetut lapset olivat pystyneet luomaan kontaktia omaan sosiaalityöntekijäänsä.

Kanteluihin annettiin ratkaisut kesällä 2019 (EOAK/4566/2018, EOAK/5679/2018, EOAK/5682/2018, EOAK/5683/2018,

EOAK/5685/2018 ja 3662/2019). Apulaisoikeusasiamiehen sijainen antoi kolmessa ratkaisemassaan tapauksessa huomautuksen sijoittajakunnalle sen valvontavelvollisuuden laiminlyönnestä. Kolmessa ratkaisussa kiinnitettiin sijoittajakunnan vakavaa huomiota sille kuuluvien lakisääteisten tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen. Ratkaisut on julkaistu oikeusasiamiehen verkkosivuilla. Ratkaisut on toimitettu kantelijoille, lasten sijoittajakunnille, Jaloverson nuorisokotiin sekä annettu tiedoksi Etelä-Suomen aluehallintovirastolle.

Kanteluista ilmeni, että laitos oli rajoittanut lasten liikkumista ilman asianmukaista päätöksentekoa. Jaloverso ja sijoittajakunnat eivät ottaneet kantaa tähän asiaan kanteluihin antamissaan selvityksissä. Tämän johdosta ratkaisuissa todettiin yleisesti, että puuttuminen lapsen henkilökohtaiseen vapauteen ja oikeuteen liikkua vapaasti (perustuslain 7 ja 9 §) on mahdollista vain siinä määrin ja niillä edellytyksillä, jotka lastensuojelulaissa on säädetty. Liikkumisvapautta koskevasta rajoituksesta on kysymys silloin, kun yleisesti hyväksyttävään tavanomaiseen kasvatukseen liittyvien rajojen ohella tai niiden asemasta lasta estetään poistumasta laitoksesta tai poissuljetaan hänen mahdollisuutensa osallistua vapaasti esimerkiksi harrastustoimintaan tai muihin normaaleihin toimintoihin laitoksessa tai laitoksen ulkopuolella. Laitoksen säännöillä ja käytännöillä ei voida lapsen liikkumista ja sosiaalisia suhteita rajoittaa.

Lasten eristämisen osalta ratkaisuissa korostettiin, että eristäminen ei saa koskaan olla lapselle rangaistus, ja eristämisen sijasta on aina ensin mietittävä muita lievempiä keinoja. Eristämistä ei voida milloinkaan käyttää kasvatuksellisella perusteella. Eristämistä ei voida käyttää seuraamuksena silloinkaan, kun lapsi antaa positiivisen huumetestinäytteen. Eristäminen voi olla lakiin perustumattomalla tavalla rangaistusluontoista esimerkiksi silloin, kun lapsi palaa karkumatkalta laitokseen rauhallisena ja joutuu silti eristykseen. Eristämisestä on kyse myös silloin, kun lasta tosiasiallisesti estetään poistumasta omasta huoneestaan tai kun lapsi joutuu oleskelemaan vastentahtoisesti omassa huoneessaan tai muussa tilassa pitkiä aikoja. Eristämiseen liittyvissä päätöksissä ei ollut myöskään asianmukaisia kirjausmerkintöjä eristämisen seuraamisesta. Tältä osin Jaloverson Nuorisokoti oli laiminlyönyt lastensuojelulain 74 §:ssä ilmenevän velvollisuutensa kirjata asianmukaisesti rajoitustoimenpiteet ja niiden seurannan.

Henkilöntarkastusten osalta kanteluista ilmeni, että niitä tehtiin sijoitetuille lapsille rutiinitoimenpiteenä ilman laissa säädettyjä perusteita. Myöskään lain edellyttämiä kirjausmerkintöjä ei tehty kaikista henkilöntarkastuksista. Ratkaisuissa todettiin, että henkilöntarkastuksen tekeminen edellyttää aina yksittäistapauksellista harkintaa ja säännöksessä tarkoitetun edellytyksen ”perusteltua syytä epäillä” täyttymistä. Tämä peruste on jokaisella kerralla kirjattava rajoitustoimenpidettä koskeviin asiakirjoihin siten, kuin lastensuojelulain 74 §:ssä erikseen säädetään.

Kantelujen mukaan lapset riisutettiin alasti henkilöntarkastuksen yhteydessä. Laitos kielsi antamissaan selvityksissä menettelyn, mutta asia voitiin vahvistaa myös lapsia koskevista asiakasasiakirjoista. Henkilöntarkastusta koskeva säännös ei oikeuta lapsen riisuttamiseen siten, että hänen alastonta kehoaan voitaisiin tarkastella. Ratkaisuissa edellytettiin, että riisuttamisesta luovutaan.

Yhdessä ratkaisussa käsiteltiin seulojen ottamista. Nuorisokoti Jaloversolla oli ollut tiedossaan, että kantelijalla oli vaikeuksia antaa huume testi virtsanäytteenä. Kantelijalta oli asiakirjamerkintöjen mukaan otettu aikaisemmin huume näytteet koulukodissa sylkinäytteenä. Ratkaisussa korostettiin, että rajoitustoimenpiteiden käytössä tulee käyttää lastensuojelulain 64 §:stä ilmenevän suhteellisuusperiaatteen mukaisesti lievintä keinoa tarkoituksen toteuttamiseksi. Rajoitustoimenpiteet on toteutettava aina mahdollisimman turvallisesti sekä hienovaraisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittavalla ja perusoikeudet huomioivalla tavalla. Käytettävissä olevista toimenpiteistä on valittava lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta kulloinkin vähiten rajoittava toimenpide.

Henkilökunnan käytöksestä ratkaisuissa todettiin muun muassa, että hyvään hallintoon ja sosiaalihuollon hyvään laatuun kuuluu se, että viranomaisen toimeksiannosta toimivan tahon, kuten yksityisen lastensuojelulaitoksen työntekijät käyttäytyvät asiallisesti. Lasta ei voi uhkailla rajoitustoimenpiteillä esimerkiksi sen takia, että lapsi saataisiin tottelemaan laitoksen työntekijöiden käskyjä. Laitoksen tulee kasvatustyössään huolehtia myös siitä, että lapsi ymmärtää hänelle annetut kasvatukselliset kiellot ja kehotukset. Laitoksen johdolla on velvollisuus puuttua välittömästi työntekijöiden epäasialliseen ja lasta loukkaavaan kielenkäyttöön ja muuhun menettelyyn. Laitoksen johdolla ja myös kaikilla työntekijöillä on velvollisuus huolehtia siitä, että sijoitettua lasta kohdellaan asianmukaisella tavalla ja henkilökunnan käytös on kaikilta osin asiallista ja lasta kunnioittavaa.

Kantelut koskivat myös huoneiden tarkastuksia, joita oli tehty myös kaikkiin lapsiin kohdistuvina joukkotarkastuksina. Ratkaisuissa todettiin, että mikäli huoneentarkastuksia tehdään, niistä on tehtävä lastensuojelulain tarkoittamat asianmukaiset kirjaukset. Ratkaisuissa todettiin, että kyse voi olla joukkorangaistuksesta, jos huoneentarkastus kohdistuu kaikkiin tai ainakin suureen osaan sijoitetuista lapsista. Lastensuojelulain 67 §:n säännös omaisuuden ja huonetilan tarkastamisesta edellyttää aina lisäksi säännöksen tarkoittaman perustellun syyn olemassa oloa.

Kanteluista ja saaduista selvityksistä ilmeni, että sijoitetut lapset eivät saaneet käyttää laitoksen yleisissä tiloissa omaa puhelintaan. Epäselväksi jäi, mihin tällainen kiello perustuu. Ratkaisuissa todettiin, että vastuussa olevan sosiaalityöntekijän on arvioitava laitoksen käytäntöjä ja sääntöjä ja, mikäli ne rajoittavat lapsen oikeuksia lainvastaisella tavalla, tulee sijoituskunnan niihin puuttua.

Ratkaisuissa todettiin yleisesti, että lähtökohtana lapsen oman puhelimen käytölle on se, että lapsi voi käyttää omistamaansa puhelinta ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti samalla tavoin kuin lapset, jotka eivät ole sijoitettuna laitokseen. Mikäli puhelimen käytöstä ei aiheudu haittaa lapselle, ei silloin ole myöskään kasvatuksellista tai muutakaan perustetta puuttua sen käyttöön tai ottaa puhelinta haltuun ”varmuuden vuoksi”, saati rangaistuksena.

Kannustusrahan maksamatta jättämisen osalta apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa todettiin, että laitokset voivat maksaa sijoitetuille lapsille korvausta laitoksessa tai sen ulkopuolella tehdyistä työtehtävistä erimerkiksi ahkeruusrahana, kannustusrahan tai muuna vastaavana korvauksena tai palkkiona. Ahkeruusrahan tai kannustusrahan yhtenä tarkoituksena on kannustaa lapsia harjoittelemaan työntekoa osana itenäistymistä. Lapsella on oikeus luottaa siihen, että hänen suoritettuaan sovitut työtehtävät, laitos maksaa hänelle työstä sovitun korvauksen. Laitoksen tulee kirjata ahkeruusrahan tai kannustusrahan kertyminen ja maksaminen. Sovitun korvauksen maksamatta jättäminen rangaistuksena silloin, kun lapsi on suorittanut sovitut työt tai tehtävät, ei perustu lakiin.

Sijaishuollon ja erityisesti rajoitustoimenpiteiden valvonnan osalta ratkaisuihin todettiin, että sosiaalitoimen laiminlyönnit sijaishuollon valvonnassa sekä toisaalta Jaloversossa toteutetut rajoitustoimenpiteet olivat saattaneet vakavasti vaarantaa kantelijoiden laissa säädettyjä oikeuksia.

5 RAJOITUSTOIMENPITEET SEKÄ LAITOKSEN SÄÄNNÖT JA KÄYTÄNNÖT

5.1 Yleistä

Lastensuojelulain 64 §:n mukaan laitoshuoltona järjestettävän sijaishuollon aikana lapseen saa 65–73 §:n nojalla kohdistaa rajoitustoimenpiteitä vain siinä määrin kuin sijaishuoltoon johtaneen päätöksen tarkoituksen toteuttaminen, lapsen oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus taikka muun mainituissa säännöksissä säädetyn edun turvaaminen välttämättä vaatii. Toimenpiteet on toteutettava mahdollisimman turvallisesti ja lapsen ihmisarvoa kunnioittaen.

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käytön keskeisenä tavoitteena on pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteuttaminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä joudutaan aina välttämättömissä määrin puuttumaan joihinkin perustuslain turvaamiin lapselle kuuluviin perusoikeuksiin.

Lapsen perusoikeuksiin puuttuminen edellyttää säännöksen sanamuodon mukaisesti aina, että kussakin rajoitussäännöksessä mainitun edun turvaaminen sitä välttämättä vaatii. Säännöksen ilmentämän hyväksyttävyyssperiaatteen mukaisesti lain mukaisia toimivaltuuksia ei

saa käyttää muuhun, kuin säännöksestä ilmenevään ja siinä hyväksytyyn tarkoitukseen.

Säännösten korostaman suhteellisuusperiaatteen (lievimmän puuttumisen periaate) mukaisesti edellytetään paitsi, että toimenpide on laissa säädetyn tavoitteen saavuttamiseksi välttämätön, myös, että käytettävissä olevista toimenpiteistä aina valitaan lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta kulloinkin vähiten rajoittava toimenpide, ja, että jos lain tarkoittamia rajoitustoimenpiteitä lievemmat toimet ovat riittäviä, rajoituksia ei saa käyttää lainkaan. Rajoitustoimenpiteiden on aina oltava järkevissä ja kohtuullisessa suhteessa niiden käytölle asetettuun tavoitteeseen nähden.

Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on aina arvioitava yksilöllisesti, missä laajuudessa kulloinkin on välttämätöntä puuttua kyseessä olevan lapsen perusoikeuksiin. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain lastensuojelulain tarkoittamissa tilanteissa ja laissa säädettyillä edellytyksillä.

Rajoitustoimenpiteitä ei esimerkiksi voida käyttää kaavamaisesti toteuttuna kaikkia sijoitettuja lapsia koskevana kasvatukseen. Rajoitustoimenpiteitä ei saa koskaan käyttää rangaistuksena. Rajoitustoimenpiteitä ei voida koskaan kohdistaa avoimuuden sijoituksella sijoitettuihin lapsiin.

5.2 Rajoittamista vai kasvatusta

Lastensuojelulain mukaisten rajoitusten käyttäminen on erotettava rajojen asettamisesta lapsen kasvatuksessa.

Jos kysymys on lapsen hoidosta ja huolenpidosta ja siihen sisältyvästä tavanomaisten yleisesti hyväksytyjen rajojen asettamisesta, kysymys ei ole lain tarkoittamista rajoitustoimenpiteistä.

Kasvatukseen liittyvät säännöt eivät saa olla mielivaltaisia tai liiallisia. Niiden käytössä tulee aina huomioida lapsen ikä ja kehitystaso sekä muut lapsen yksilölliset tarpeet ja olosuhteet. Kasvatuksellisten keinojen tarkoitus, kesto ja intensiteetti ei voi olla sama kuin lain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden. Kysymys on aina sellaisista valinnoista, joita voidaan pitää perustellusti lapsen yksilölliseen ja tarpeenmukaiseen sijaishuollon järjestämiseen sisältyvänä kasvatuksena.

5.3 Rajoituspäätökset ja rajoituksiin liittyvä kirjaaminen

Lapsen perusoikeuksiin puuttuminen lastensuojelulain 61 a §:n (rajoitustoimenpiteiden yleiset edellytykset) mukaan edellyttää säännöksen sanamuodon mukaisesti aina, että kussakin rajoitussäännöksessä mainitun edun turvaaminen sitä välttämättä vaatii. Säännöksen ilmentämän hyväksyttävyyseriaatteen mukaisesti lain mukaisia toimivaltuuksia ei saa käyttää muuhun, kuin säännöksestä ilmenevään ja siinä

hyväksytyyn tarkoitukseen.

Rajoitus on toteutettava turvallisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittaen, hänen yksilöllinen tilanteensa, ikänsä, sukupuolensa ja kulttuuri- ja uskonnollinen taustansa huomioiden. Rajoituksen aikana on huolehdittava lapsen yksilöllisistä tarpeista ja perustarpeista. Rajoitus ei saa sisältää alistamista, kurittamista eikä muulla tavoin loukkaavaa kohtelua. Rajoituksen käyttö on lopetettava heti, kun rajoittaminen ei enää ole välttämätöntä. Rajoitusta ei saa käyttää rangaistuksena eikä sen käytöllä saa aiheuttaa lapselle vahinkoa tai haittaa.

Mikäli lain tarkoittamia rajoitustoimenpiteitä lievemmat toimet ovat riittäviä, rajoituksia ei saa käyttää lainkaan. Rajoitustoimenpiteiden on aina oltava järkevissä ja kohtuullisissa suhteissa niiden käytölle asetettuun tavoitteeseen nähden.

Huostaanotetulle lapselle on mahdollista asettaa rajoituksia sijoituksen alussa vain, jos rajoituksille asetetut laissa säädetyt edellytykset yksilöllisesti arvioiden täyttyvät. Mikäli edellytykset yhteydenpidon tai liikkumisvapauden rajoittamiselle ovat olemassa, on asiassa tehtävä valituskelpoiset päätökset lapsen oikeusturvan takaamiseksi.

Lastensuojelulaitoksissa rajoitustoimenpiteistä voi päättää kutakin rajoitusta koskevan säännöksen tarkoittamin tavoin laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Laitoksen johtajan tulee laatia päätösvalan käyttämisestä erillinen kirjallinen määräys. Määräyksessä tulee määritellä eri tilanteet, joissa päätösvaltaa käytetään, kuka kasvatushenkilökunnasta voi missäkin tilanteessa päättää rajoitustoimenpiteistä ja miten johtajalle kuuluva päätösvalta määräytyy hänen poissa ollessaan. Laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökunnan tulee tietää, miten päätöksentekovaltaa on delegoitu ja kenellä kulloinkin on oikeus päätöksentekoon.

Laitoksessa laadituista rajoitustoimenpiteistä koskevista päätöksistä on ilmentävä päätöksentekijän nimi ja hänen asemansa, milloin päätös on tehty, miten ja milloin lasta ja muita asianosaisia on kuultu, mikä on kuulemisen sisältö ja miten päätös on annettu tiedoksi asianosaisille. Siltä osin kuin päätöksestä voidaan valittaa, on päätökseen liitettävä hallintolain mukainen valitusosoitus.

Lapseen kohdistettu rajoituspäätös on hallintolain mukainen päätös, jolle on esitettävä perustelut. Päätösten tekeminen on mahdollista vain lastensuojelulaissa tarkoitettujen edellytysten täytyessä.

Rajoituspäätösten perustelut ovat tärkeitä, koska niiden perusteella lapsi tai hänen huoltajansa voi arvioida, onko rajoituspäätökselle ollut lainmukaiset perusteet. Perusteluilla on erityinen merkitys myös muutoksenhaussa, kun arvioidaan toiminnan lainmukaisuutta. Hallintolaissa säädetyt päätöksen perusteluvelvollisuuden tarkoituksena on varmistaa, että asianosainen saa tiedon paitsi asian lopputuloksesta,

myös sen perusteista.

Lastensuojelulain 74 §:ssä säädetään, että lain 65–73 §:ssä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi on lastensuojelulaitoksen asianmukaisesti kirjattava käyttämänsä rajoitustoimenpiteet.

Kirjaamisen tulee sisältää mm. rajoitustoimenpiteen kuvaus, toimenpiteen peruste ja kesto, toimenpiteestä päättäneen, sen käytännössä toteuttaneen ja siinä läsnä olleen henkilön nimi sekä tarvittaessa 66 §:n 1 momentissa ja 67 §:n 3 momentissa tarkoitettu erityinen syy. Lisäksi on mainittava toimenpiteen mahdollinen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan.

Kirjausmerkinnöistä on selvittävä myös se, miten rajoitustoimenpide on tosiasiallisesti toteutettu ja onko samanaikaisesti tai peräkkäin käytetty eri rajoitustoimenpiteitä.

Kirjauksissa on myös mainittava, miten lasta on kuultu ennen rajoitustoimenpiteestä päättämistä tai sen toteuttamista ja mikä oli lapsen mielipide asiasta. Kirjaamisten sisältö on lähetettävä tiedoksi 13 b §:ssä tarkoitettulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuukausittain.

Lastensuojelulaitoksen on edellä sanotun mukaisesti kirjattava ja tarkemmin kuvattava lasta koskeviin asiakirjoihin (päivittäismerkintöihin) myös laitoksen käytäntöihin perustuvat kasvatukselliset toimenpiteet, joita lapseen on kohdistettu.

Päätöksen perustelut sekä päätöstä koskevat kirjausmerkinnät, kuten myös siihen liittyvät lapsesta laaditut päivittäismerkinnät ovat valvonnan väline. Näiden asiakirjamerkintöjen perusteella lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus arvioida, onko rajoitustoimenpiteisiin ollut edellytyksiä.

Lisäksi sosiaalityöntekijä voi kirjausten perusteella varsinkin erimielisyytilanteissa arvioida yhdessä lapsen ja laitoksen kanssa onko sijaishuoltopaikka toiminut asiassa lainmukaisella tavalla. Kirjausten avulla voidaan myös arvioida sitä, miten rajoitustoimenpiteiden käyttöä mahdollisesti voitaisiin tulevaisuudessa vähentää tai niiden käyttämisestä luopua kokonaan. Päätösten perustelujen sekä asianmukaisten kirjausmerkintöjen perusteella arvioidaan siis myös sijaishuollon laatua.

Asianmukainen kirjaaminen on myös työntekijöiden oikeusturvan kannalta tärkeää.

5.4 Omaisuuden haltuunotto

Jaloverson toimittamista lasten asiakasasiakirjoista ilmeni, että lasten omaisuutta oli otettu haltuun sitä lapselle palauttamatta. Jaloverson toimittamien asiakirjojen mukaan päätöstä haltuunotoista ei oltu aina tehty. Myös lapset toivat esille keskusteluissa omaisuuden haltuunottoja ilman päätöksentekoa.

Lastensuojelulain 65 §:n mukaan, jos lapsella on hallussaan päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta tai tällaisen aineen käyttöön erityisesti soveltuvia välineitä, ne on otettava laitoksen haltuun. Samoin on otettava laitoksen haltuun lapsella olevat aineet ja esineet, jotka on tarkoitettu lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen. Laitoksen haltuun saadaan ottaa aineet ja esineet, jotka ominaisuuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan lapsen omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä tai turvallisuutta tai vahingoittamaan omaisuutta, jos on todennäköistä, että lapsi käyttää aineita tai esineitä tässä momentissa tarkoitettulla tavalla. Haltuun otetun omaisuuden luovuttamiseen tai hävittämiseen sovelletaan, mitä muussa laissa säädetään

Laitoksen haltuun saadaan ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä todennäköisesti vakavasti haittaavat muut kuin edellä tarkoitettut aineet ja esineet. Säännös sisältää harkinta-oikeuden, joka on kuitenkin rajoitettua.

Haltuunotolla puututaan lapsen perusoikeuksiin. Tämän takia säännöstä on tulkittava suppeasti. Mikäli haltuunottoon ryhdytään, on se pystyttävä perustelemaan. Päätöksestä tai kirjausmerkinnöistä on ilmentävä, miten haltuunotettu aine tai esine todennäköisesti vakavasti vaarantaa lapsen omaa tai muiden lasten sijaishuollon järjestämistä tai millä tavoin laitoksen yleinen järjestys vaarantuu.

Haltuunotto on lakkautettava heti, kun se ei ole säännöksessä tarkoitettulla tavalla enää välttämätöntä.

Jollei haltuunotettua omaisuutta voida heti tilanteen rauhoituttua ja haltuunoton perusteen lakatessa palauttaa, asiasta on tehtävä muutoksenhakukelpoinen päätös. Haltuunotosta ei tehdä päätöstä, jos omaisuus palautetaan lapselle sen jälkeen (lähes välittömästi), kun haltuunotto ei ole enää välttämätöntä.

Haltuunotettu omaisuus on viimeistään sijaishuollon päättyessä laitoksessa palautettava lapselle, jollei omaisuuden palauttamisesta tai hävittämisestä ole toisin säädetty (esimerkiksi alkoholi, huumeet ja ampuma-aseet sekä räjähdysaineet).

5.5 Henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus

Jaloverson toimittamista lasten asiakasasiakirjoista ilmeni, että perus-

teena henkilöntarkastuksille ja henkilönkatsastuksille oli ollut ”päihteetömyyden varmistaminen” Lain tarkoittamaa perusteltua syytä epäillä ei ilmennyt tarkastuksista ja katsastuksista tehdyistä asiakirjoista.

Henkilöntarkastuksesta ja henkilönkatsastuksesta on säädetty lastensuojelulain 66 ja 66 a §:ssä. Henkilönkatsastuksen ja –tarkastuksen tekeminen edellyttää aina yksilökohtaista harkintaa ja säännöksessä tarkoitetun edellytyksen (”perusteltua syytä epäillä”) täyttymisen. Perusteltu syy epäillä on ilmettava rajoitustoimenpidettä koskevista kirjaimimerkinnöistä siten, kuin lastensuojelulain 74 §:ssä erikseen säädetään.

Henkilöntarkastus ja –katsastus tulee aina tehdä erittäin suurta hienovaraisuutta noudattaen ja lapsen fyysistä koskemattomuutta, sukupuoli-identiteettiä, ihmisarvoa ja yksityisyyttä kunnioittaen. Huomioitavaksi tulee myös lapsen ikä ja kehitystaso, sekä hänen kulttuuritautansa. Kaikkien rajoitustoimenpiteiden tavoin myös henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen tarkoituksena on lapsen suojeleminen. Tavoitteena tulee siten aina olla lapsen auttaminen eli se, että lapselle voidaan antaa tarkoituksenmukaista, riittävää ja oikea-aikaista hoitoa ja huolenpitoa.

Säännökset eivät oikeuta lapsen riisuttamiseen tai vastentahtoiseen riisumiseen. Jaloverso on ilmoittanut luopuneensa lasten riisuttamisesta oikeusasiamiehen sille antamien päätösten jälkeen.

Henkilönkatsastus voidaan tehdä vain, mikäli siihen on laissa säädetty edellytykset. Henkilönkatsastusta ei voi siis tehdä pelkästään sosiaalityöntekijän, lapsen vanhemman tai esimerkiksi koulun pyyntöön perustuen, jollei samalla täyty henkilönkatsastusta koskevat edellytykset.

5.6 Lapsen postin ja huoneen tarkastus

Laitos myönsi, että lapsille tulevia posteja oli tarkastettu ilman laissa olevaa perustetta. Lapset kertoivat myös, että siivouksen jälkeisessä tarkastuksessa lapsen tavaroita kaapeissa ja laatikoissa oli tosiasiaa tutkittu. Laitos kiisti tämän loppukeskustelussa.

Lastensuojelulain 67 §:n mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on hallussaan 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä taikka lapsen olinpaikka on sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseksi kiireellisesti selvitettävä, saadaan hänen käytössään olevat tilat tai hallussaan oleva omaisuus tarkastaa.

Edelleen säännöksen mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapselle osoitettu kirje tai siihen rinnastettava muu luottamuksellinen viesti taikka muu lähetys sisältää 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, saadaan lähetysten sisältö tarkastaa kirjettä tai muuta luottamuksellista viestiä lukematta.

Tarkastaminen tulee pääsääntöisesti aina tehdä lapsen ja laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa. Erityisestä syystä lapsen käytössä olevien tilojen ja hänen hallussaan olevan omaisuuden tarkastamisen voisi kuitenkin tehdä joko lapsen tai laitoksen henkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä olematta. Toisen mainituista henkilöistä tulee kuitenkin aina tarkastuksen tekijän lisäksi olla paikalla tarkastusta tehtäessä.

Säännöksen tarkoittama erityinen syy voi olla esimerkiksi paikalla olevan henkilökunnan vähäinen määrä tilanteessa, jossa kiireellinen tilojen tai omaisuuden tarkastaminen on välttämätöntä. Tällainen tilanne voi olla se, että lapsi on karkuteillä ja tarkastuksen tekemisellä pyritään saamaan tietoa lapsen olinpaikasta. Mikäli tarkastuksessa säännöksen tarkoittamasta erityisestä syystä on läsnä sen tekijän lisäksi vain joko toinen työntekijä tai lapsi, tulee tämä menettely kirjaamisen yhteydessä erikseen mainita ja perustella. Lapselle tulee aina selvittää tarkastuksen syy. Tämä tulee, mikäli mahdollista, tehdä ennen tarkastuksen toimitamista.

Mikäli lapselle osoitettuja posteja tai hänen huoneensa tarkastetaan, tulee tälle olla laissa tarkoitettu peruste, joka on arvioitava yksilöllisesti ja asianmukaisesti kirjattava lapsen asiakasasiakirjoihin. Lapsen huoneen tarkastusta ei voi tehdä muutoin kuin laissa säädetyillä edellytyksillä. Säännönmukainen lapsen postien tarkastaminen ilman konkreettista epäilyä siitä, että postilähetys sisältäisi lastensuojelulaissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, ei ole sallittua.

5.7 Liikkumisen rajoittaminen

Jaloversossa lasten liikkumista laitoksen ulkopuolella oli rajoitettu laitoksen säännöillä ainakin Yläversoon sijoitettujen lasten osalta. Yläkeran lasten liikkumista alakertaan oli myös rajoitettu. Laitoksen mukaan Jaloversossa ei ole sellaista kulttuuria, että lapset viettäisivät aikaa eri yksiköissä. Lapset saavat mennä ulos lenkeille, mikäli saavat siihen luvan.

Lastensuojelulain 69 §:n mukaan lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä, ja jos se on lapsen edun mukaista, asettaa määrääjäksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista.

Liikkumisvapauden rajoittamisena pidetään myös menettelyä, jossa lapsi liikkuu tai poistuu päätöksessä yksilöidyltä alueelta vain yhdessä työntekijän kanssa. Lapsen tavanomaisen elämän toimintamahdollisuudet, kuten koulunkäynti, harrastustoiminta, retkelle osallistuminen tai muu vastaava toiminta tulee mahdollisuuksien mukaan turvata rajoituksen aikana.

Liikkumisvapautta koskevan rajoituksen tarkoituksena on suojata lasta sellaiselta lapsen omalta käytökseltä, joka vahingoittaa vakavasti hänen hoitoaan ja huoltoaan. Rajoituksen tulee olla lapsen edun mukainen.

Sijoitettujen lasten kohdalla selkeät kasvatukselliset säännöt ovat yksi hoidon ja kasvatuksen peruslähtökohta. Sinänsä laitoksissa oleville lapsille voidaan asettaa esimerkiksi tavanomaiseen, yleisesti hyväksyttävänä pidettävään kasvatukseen kuuluvia rajoja sen suhteen, missä lapsi voi liikkua ja minä vuorokauden aikana.

Liikkumisvapautta koskevasta rajoituksesta on kysymys silloin, kun yleisesti hyväksyttävään tavanomaiseen kasvatukseen liittyvien rajojen ohella lasta estetään poistumasta laitoksesta tai estetään häntä osallistumasta vapaasti esimerkiksi harrastustoimintaan tai muihin tavanomaisiin toimintoihin laitoksessa tai laitoksen ulkopuolella.

Liikkumisvapauden rajoittamisen tavoitteena on, että lapsi poistuu päätöksessä yksilöidyltä alueelta vain yhdessä työntekijän kanssa. Lapsen tavanomaisen elämän toimintamahdollisuudet, kuten koulunkäynti, harrastustoiminta, retkille osallistuminen tai muu vastaava toiminta tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä turvaamaan rajoituksen aikana. Lapsen omat toivomukset ja mielipide asiassa tulee selvittää ja ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Ensimmäisessä tulee huomioida lapsen etu. Liikkumisvapauden rajoittaminen ei missään oloissa saa muodostua tosiasiallisilta vaikutuksiltaan rangaistuksen luonteiseksi.

Puuttuminen lapsen oikeuteen liikkua vapaasti ja lapsen henkilökohtaiseen vapauteen (perustuslain 7 § ja 9 §) on mahdollista vain lastensuojelulain säädettyillä edellytyksillä. Rajoitukseen on sallittua ryhtyä vain silloin, kun lain mukaiset edellytykset täyttyvät. Perusoikeuksia ei voi rajoittaa enempää kuin kyseistä rajoitustoimenpidettä koskeva säännös sallii. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä tavoitteen toteuttamiseksi.

Mikäli laitos rajoittaa yleisesti lapsen liikkumista laitosalueella tai sen ulkopuolella laitoksen säännöillä, ei kyse ole lastensuojelulain mukaisista rajoituksista, vaan sellaisesta menettelystä, joka saattaa loukata lapselle kuuluvia oikeuksia.

5.8 Eristäminen ja siihen liittyvät kirjausmerkinnät

Tarkastuksella laitokselta pyydettiin eräiden lasten eristämispäätöksiä ja niihin liittyviä kirjausmerkintöjä. Laitos toimitti lisäksi lapsia koskevia laitoksessa laadittuja päivittäismerkintöjä. Toimitetuista asiakirjoista puuttuivat eristämisen seurantamerkinnät. Erikseen myöhemmin niitä pyydetessä laitos toimitti seurantamerkinnät vain kahden lapsen osalta.

Yhden lapsen osalta eristämisen seurantaan koskevat merkinnät oli tehty lapsen asiakasasiakirjoihin. Toisen lapsen osalta seurantamerkinnät oli tehty erilliselle lomakkeelle. Näyttää siis siltä, että eristämisen seurantamerkintöjä ei kaikilta osin ole tehty tai ainakaan niitä ei ole liitetty osaksi lasta koskevia asiakasasiakirjoja.

Lastensuojelulain 70 §:n mukaan lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka, jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä.

Eristämistä ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito välttämättä vaatii. Eristämistä ei siten, ottaen huomioon lastensuojelulain 64 §:ssä säädetty suhteellisuusperiaate, saa jatkaa kauemmin, kuin lapsen hoito välttämättä vaatii. Ennen lapsen eristämistä tulee jokaisessa tilanteessa erikseen harkita, mikä vaikutus toimenpiteellä on lapsen hoitoon ja huolenpitoon.

Eristäminen ei saa koskaan olla rangaistus ja eristämisen sijasta on aina ensin mietittävä muita lievempiä keinoja. Eristämistä ei voida milloinkaan käyttää kasvatuksellisilla perusteilla. Eristämistä ei voida käyttää seuraamuksena silloinkaan, kun lapsi esimerkiksi antaa positiivisen huumetestinäytteen.

Eristäminen voi olla rangaistusluonteista esimerkiksi silloin, kun lapsi palaa karkumatkalta laitokseen rauhallisena ja joutuu silti eristykseen.

Kun lapsi eristetään, on samalla määrättävä, kenelle laitoksen henkilökunnasta kuuluu huolehtia lapsen turvallisuudesta. Tälle tai näille henkilöille kuuluu myös sen arviointi, milloin eristys on lopetettava. Tämän takia eristystä koskevilla kirjaamismerkinnöillä ja eristystä koskevilla seurantamerkinnöillä on erityistä merkitystä arvioitaessa (jälkikäteen) niitä olosuhteita, joiden perusteella eristämispäätös on tehty, eristykseen toimeenpanoa sekä eristykseen kesto.

Kirjaamismerkinnöillä voidaan myös varmistaa, että lapsen turvallisuudesta ja lapsen mahdollisuudesta saada keskustella hoitohenkilöstöön kuuluvan aikuisen kanssa on asianmukaisesti huolehdittu.

5.9 Puhelimen käytön rajaaminen

Kaikki lapset kertoivat, etteivät he saaneet käyttää puhelintaan laitoksen yleisissä tiloissa eikä myöskään aina yhteisen tekemisen aikana. Laitoksen lapset luovuttivat puhelimensa laitoksen haltuun yöksi ennen nukkumaanmenoa. Kahdella lapsella oli puhelin hallussaan myös yöllä.

Kasvatukseen liittyvillä säännöillä ja rajojen asettamisella edistetään lapsen turvallisuutta, terveyttä ja kehitystä. Laitoksen sääntöjen ja niiden käytännön toteuttamisen tulee tukea ja edistää laadultaan hyvää lapsen hoitoa, kasvatusta ja kuntoutusta. Laitoksen säännöt on laadittava laitokseen sijoitettujen lasten taustat, iät ja kehitystaso sekä sijoitusperuste huomioon ottavalla tavalla.

Lähtökohtana lapsen oman puhelimen käytölle on se, että lapsi voi käyttää omistamaansa puhelinta ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti samalla tavoin, kuin lapset, jotka eivät ole sijoitettuna laitokseen.

Lapsen omistamat tekniset laitteet, kuten puhelin, voidaan kuitenkin ottaa laitoksen haltuun esimerkiksi yöajaksi, mikäli puhelimen käytöstä aiheutuu lapsen kasvulle tai kehitykselle haittaa esimerkiksi siten, että lapsen uni häiriintyy, eikä lapsi itse pysty kehotuksista huolimatta rajaamaan puhelimensa käyttöä yöllä.

Mikäli puhelimen käytöstä ei kuitenkaan aiheudu haittaa lapselle, ei silloin ole myöskään kasvatuksellista perustetta puuttua sen käyttöön ottamalla puhelin haltuun tai kieltää sen käyttöä ”varmuuden vuoksi”, saati rangaistuksena.

Viimekädessä on asiassa tehtävä lastensuojelulain mukaiset päätökset.

Puhelimen käytön rajaaminen yleisissä tiloissa voi olla hyväksyttävää silloin, jos puhelimen käyttö aiheuttaa vaaraa tai haittaa lapselle itselleen tai muille lapsille tai jos rajaaminen on muusta syystä, kuten yksityisyyden suojan tai sijaishuollon järjestämiseksi tarpeen. Tällaisten sääntöjen on oltava kuitenkin ymmärrettäviä ja lastensuojelulain 4 a §:n tarkoittamilla tavoilla hyväksyttäviä.

5.10 Erään lapsen etsintä ja kiinnipito laitoksen alueen ulkopuolella

Eräs lapsi kertoi, että hän oli ollut karkumatkalla vanhasta laitoksestaan. Lapsi haettiin Jaloversoon laitoksen lapselle ennalta tuntemattomien työntekijöiden toimesta. Lapsen kertoman mukaan laitoksen työntekijä oli soittanut lapsen silloiselle poikaystävälle ja luvannut poikaystävälle 100 euroa palkkioksi siitä, että poikaystävä kertoo, missä karannut lapsi on ja pitää hänet siellä, kunnes työntekijät saapuvat hakemaan lasta. Lapsi oli tapahtumahetkellä poikaystävänsä luona Helsingissä. Laitoksen työntekijä maksoi poikaystävälle lupaamansa 100 euroa siinä vaiheessa, kun karannut lapsi oli saatettu laitoksen autoon. Lapsen kertoman mukaan poikaystävä esti lapsen lähtemisen, kunnes työntekijät saapuivat paikalle.

Lasta koskevien laitoksen päivittäiskirjausmerkintöjen mukaan tapahtumat tapahtuivat keskiviikkona 29.5.2019 illalla kello 23.00. Päivittäismerkintöjen mukaan ”äiti oli soittanut ja kertonut lapsen soittaneen hä-

nelle hädissään ja pyytäneen hakemaan. Äiti oli lähtenyt heti hakemaan lasta, mutta myöhemmin selvisi, että lapsi oli ehtinyt tapaamispaikalta lähteä ennen äidin tuloa. Lähdetty kuitenkin etsimään lasta ja saatu entinen poikaystävä yhteistyöhön. Poikaystävä pyysi lapsen luokseen ja sovittu, että lapsi haetaan hänen kotoaan. Lapsi oli ilmeisesti kuitenkin aavistanut hakemisen, koska oli lähtenyt pojan luota hetkeä ennen ohjaajien saapumista. Poikaystävä avulla lapsi tavoitettu ja ohjattu autoon. Lapsi ei vastustellut.”

Keskusteluissa laitoksen johdon ja kyseisen lasta hakeneen henkilön kanssa laitoksen toinen vastuuhenkilöistä myönsi tapahtuneen ja että lapsen poikaystäväälle oli tosiasiallisesti maksettu laitoksen työntekijän omista rahoista 100 euroa. Vastuuhenkilön mukaan hän oli sanonut sijoitettujen lasten poikaystäväälle, että ”kättelen sua huntilla, jos hoidat asian”. Laitoksen vastuuhenkilö myönsi myös lapsen kiinnipidon laitoksen ulkopuolella hakutilanteessa. Hän kertoi, että lapsi oli ”talutettu” autoon.

Lapsen kiinnipitoon ei voida turvautua laitoksen alueen ulkopuolella. Ainoa poikkeus tähän on säädetty luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamista koskevassa lastensuojelulain 69 a §:ssä, joka kuitenkin tuli voimaan vasta tapahtumien jälkeen 1.1.2020. Säännös mahdollistaa lapsen lyhytaikaisen kiinnipidon kuljetukseen käytettävän auton sisällä.

Mainitun säännöksen mukaan, jos lapsi on poistunut luvattomasti lastensuojelulaitoksesta (*laitos*) tai ei palaa sinne ennalta sovitusti luvallisen poistumisen jälkeen, laitoksen on viipymättä ryhdyttävä toimenpiteisiin lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen sekä ilmoitettava lapsen luvattomasta poissaolosta lapsen sijaishuollosta vastuussa olevalle viranomaiselle. Lapsen olinpaikan selvittyä laitoksen ja lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen tulee yhteistyössä sopia lapsen kuljettamisesta takaisin laitokseen, ellei lapsi palaa laitokseen vapaaehtoisesti.

Lapsen palauttamisesta ja siihen liittyvästä kuljettamisesta ja sen turvallisesta järjestämistä vastaava lapsen asioista vastaava sosiaalitoimittaja. Kiireellisissä tilanteissa lapsen palauttamisesta ja siihen liittyvästä kuljettamisesta ja sen turvallisesta järjestämistä vastaava päätää laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Laitoksen johtajan tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan on viipymättä ilmoitettava päätöksestä lapsen asioista vastaavalle sosiaalitoimittajalle.

Lapsen kuljettamisen saa toteuttaa vain laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva työntekijä, jolla on tässä laissa tarkoitettu ammatillinen pätevyys, 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalitoimittaja tai muu toimivaltainen viranomainen. Lapsen etsintää ja kuljettamista ei saa toteuttaa ostopalveluna. Lapsen etsinnästä ja

kuljettamisesta on tehtävä sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annetun lain mukaisesti kirjaukset lapsen asiakasasiakirjoihin.

Lasta kuljettava henkilö saa tehdä lapselle 66 §:ssä säädetyin edellytyksin ja tavoin henkilöntarkastuksen kuljetukseen käytettävässä autossa kuljetuksen turvallisuuden varmistamiseksi. Lisäksi lapsen hallussa olevat 65 §:n 1 momentissa tarkoitettut aineet ja esineet saadaan ottaa kuljettamisen ajaksi lasta kuljettavan henkilön haltuun. Ellei haltuun otettua ainetta tai esinettä palauteta lapselle kuljettamisen jälkeen, asiasta on tehtävä päätös siten kuin 65 §:n 2 momentissa säädetään.

Lapsen kuljettamisen aikana lasta kuljettava henkilö saa kuljetuksen turvallisuuden varmistamiseksi pitää lasta lyhytaikaisesti kiinni kuljetukseen käytettävässä autossa, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi välttämätöntä. Kiinnipito on toteutettava lapselle turvallisella, hänen ikänsä, sukupuolensa, kulttuuri- ja uskonnollinen taustansa sekä yksilöllinen tilanteensa huomioon ottaen tavalla. Kiinnipito on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä. Kiinnipitämiseen turvautuneen henkilön on annettava laitoksen johtajalle siitä kirjallinen selvitys. Lapsen terveydentila on tutkittava, jos kiinnipitämisestä aiheutuu lapselle vammoja tai fyysisiä jälkiä tai jos lapsi sitä pyytää.

Kiinnipitämisen liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

5.11 Lapsen osallisuus

Suomen perustuslain 6 §:n mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus takaa jokaiselle lapselle oikeuden ilmaista oman näkemyksensä vapaasti kaikissa häntä koskevissa asioissa ja oikeuden saada oman näkemyksensä huomioon otetuksi (artikla 12).

Lasten kanssa käydyistä keskusteluista ilmeni, etteivät laitoksen säännöt ja käytännöt olleet selviä kaikille lapsille. Lasten mukaan säännöt myös vaihtelivat sen mukaan, kuka työntekijä oli kulloinkin työvuorossa.

Lapset myös kertoivat, ettei heillä ole mahdollisuutta seuraamusten pelossa asettaa kysymyksenalaiseksi laitoksen sääntöjä ja käytäntöjä tai sen työntekijöiden menettelytapoja.

Lapsen sijoituspaikan tulee pyrkiä osallistamaan lasta hänen omissa asioissaan ja kasvattamaan lapsi itsenäiseksi ja vastuulliseksi. Tähän kuuluu olennaisena osana se, että lapsi sijoituspaikassaan kokee tulevana kuulluksi ja kuunnelluksi, ja voi uskaltaa esittää omia mielipiteitään, myös siinä tapauksessa, että ne ovat sijaishuollon toteuttajaa arvostelevia tai moittivia. Lapsen sijaishuoltoapaikan on luotava lapselle kodinomainen ilmapiiri, jossa lapsi kokee olevansa turvassa ja jossa lapsi pystyy luottamuksellisesti keskustelemaan hänen arkeensa kuuluvien sijaishuoltoapaikan aikuisten kanssa ilman pelkoa seuraamuksista.

Lastensuojelulaitoksen tulee kehittää yhdessä sijoitettujen lasten kanssa tapoja, joilla lasten osallisuutta voitaisiin edistää ja tukea ja joilla tietoisuutta laitoksen säännöistä lisätä.

Lastensuojelulain uuden, 1.1.2020 voimaan tulleen 61 b §:n mukaan palvelujen tuottaja vastaa siitä, että lastensuojelulaitoksessa laaditaan yleinen hyvää kohtelua koskeva suunnitelma osana omavalvontasuunnitelmaa. Sijaishuoltoapaikalla on velvollisuus säännöksen mukaan vahvistaa sijoitettujen lasten itsemääräämisoikeutta. Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma ohjaa henkilökuntaa suunnittelemaan ja kehittämään toimintaa ja työtapoja niin, että rajoitustoimenpiteisiin ei tarvitse turvautua.

Hyvää kohtelua koskevan suunnitelman tulee sisältää tiedot toimenpiteistä, joilla yksikössä asuvien lasten itsemääräämisoikeutta tuetaan sekä tiedot sijaishuoltoapaikan tavanomaiseen kasvatukseen liittyvistä säännöistä ja käytännöistä. Sijaishuollossa olevilla lapsilla on oikeus tietää, minkälaisia sääntöjä ja käytäntöjä laitoksella on ja mihin ne perustuvat. Suunnitelman laatimisessa tulee osallistaa sijaishuoltoapaikassa olevia lapsia. Lasten näkemykset ja kokemukset on myös otettava huomioon suunnitelmaa laadittaessa.

Suunnitelmassa on myös kuvattava, millä tavoin laitos edistää ja huolehtii sijoitettujen lasten oikeusturvan toteutumiseen liittyvistä asioista. Laitoksessa tulee olla lasten saatavilla ohjeet kantelun tekemiselle ja kanteluviranomaisten sekä kunnan sosiaaliamiehen yhteystiedot. Lapsille tulee myös selvittää, miten maksutonta oikeusapua on saatavissa.

5.12 Rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittely

Laitoksen edustajat kertoivat, että laitoksessa on kiinnitetty huomiota rajoitusten yksilölliseen jälkiselvittelyyn. Lasten asiakasasiakirjoista tällainen jälkiselvittely ja sen sisältö ei kuitenkaan johdonmukaisesti ilmennyt.

Lastensuojelulain 1.1.2020 voimaan tulleen uuden 74 a §:n mukaan, jos lapseen on kohdistettu lastensuojelulaissa tarkoitettuja rajoituksia, sijaishuoltoapaikassa on arvioitava niiden käyttöä yhdessä lapsen

kanssa heti, kun hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Arvioinnissa on käytävä lapsen kanssa läpi rajoitukseen johtanutta tilannetta, rajoituksen 61 a §:n mukaista tarvetta ja perusteita 30 §:ssä tarkoitettun lapsen asiakassuunnitelman mukaisesti, rajoituksen toteuttamistapaa ja vaikuttavuutta sekä toimenpiteeseen osallistuneen henkilöstön toimintaa tilanteessa. Sijaishuoltopaikan on käytävä lapseen kohdistettu rajoitus ja sen toteuttamistapa läpi yhdessä myös lapsen huoltajien kanssa, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta tai mahdotonta.

Sijaishuoltopaikan on toimitettava tiedot lapseen kohdistetuista rajoituksista sekä selvitys rajoitusten lapsikohtaisesta arvioinnista lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle viipymättä.

Jos lapseen on kohdistettu useita, peräkkäisiä, yhtäaikaisia tai pitkäaikaisia rajoituksia, on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän arvioitava lapsen kokonaistilanne, lapselle sopivan ja riittävän hoidon ja palvelujen tarve sekä vastaavatko sijaishuoltopaikan henkilöstön määrä ja osaaminen sekä tilat lapsen tarpeita. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on keskusteltava lapsen ja lapsen huoltajien kanssa, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta tai mahdotonta, lapseen kohdistetuista rajoituksista ja niiden perusteista.

5.13 Lapsen oikeus päättää omasta terveydenhuollostaan

Lasten kanssa keskusteluissa ja joidenkin lasten asiakirjamerkinnöistä ilmeni, että laitoksen ohjaajat saattoivat olla mukana lääkärin vastaanotolla. Lapset eivät tienneet potilaslain mukaisia oikeuksiaan päättää omasta hoidostaan tai esimerkiksi siitä, kuka saa olla mukana lääkärin kanssa keskusteltaessa.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (potilaslaki) 7 §:ssä on säädetty alaikäisen potilaan asemasta. Säännöksen mukaan, jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Silloin, kun lapsi ei ikänsä ja kehitystasonsa johdosta ole kykenevä päättämään hoidostaan, on alaikäistä hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Arvion lapsen kehitystasosta tekee terveydenhuollon työntekijä.

Potilaslain 9 §:n mukaan, jos alaikäinen potilas ikänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Sosiaalihuollon toimielimelle kuuluva päätösvallan laajuus lapsen huolenpitoon liittyvissä asioissa riippuu huostaanoton tarkoituksesta ja sen toteuttamisesta. Jos kysymys on sellaisista terveydenhuollon toimenpiteistä, joilla ei ole merkitystä lapsen sijaishuollon järjestämisen kannalta, päättää niistä lähtökohtaisesti lapsi itse tai lapsen huoltaja potilaslain mukaisella tavalla.

Lapsella saattaa olla sellaisia henkilökohtaisia tarpeita hakeutua lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön vastaanotolle, joilla ei ole liittymää tai merkitystä sijaishuollon yksilölliseen järjestämiseen. Tämän takia kovin tarkkojen ja yksityiskohtaisten selvitysten pyytäminen lapselta lääkärikäynnin tarpeesta ei lähtökohtaisesti ole perusteltua.

Lapsella tulee lisäksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti olla mahdollisuus (niin halutessaan) tavata lääkäri kahden kesken ilman ohjaajan tai muun aikuisen läsnäoloa.

5.14 Tyttöjen kuukautissuojat

Tytöt eivät laitoksessa asuessaan saaneet itse päättää, mitä hygieniatuotteita he kuukautistensa aikana käyttivät. He myös joutuivat pyytämään kuukautissuojia vuorossa olevalta työntekijöiltä. Ainakin osalta tytöistä oli kielletty tamponien käyttö.

Tällaisella säännöllä laitos puuttuu lapsen yksityisyyteen ja hänen itsemääräämisoikeuteensa. Käytäntö rajoittaa jokaisen itsemääräämisoikeutta, oikeutta määrätä omasta kehostaan ja päättää omista hänen henkilönsä ja yksityisyyteensä syvästi liittyvistä asioista. Tamponien tai muiden sisäisten kuukautissuojien käyttämisen rajoittaminen olisi mahdollista lääketieteellisin perustein terveydenhuollon ammattihenkilön suosittelemana.

Tarkastuksen aikana laitos ilmoitti luopuvansa välittömästi käytännöstään sekä tamponikiellosta. Tarkastuksen jälkeen laitos ilmoitti, että kaikille lapsille maksetaan 10 euroa kuukaudessa hygieniarahaa, jolla on mahdollista ostaa muun muassa valitsemiaan kuukautissuojia. Laitoksen on kuitenkin seurattava riittääkö tuo summa, jos yksilöllisistä syistä hygieniatuotteiden tarve on suurempi.

5.15 Lasten ulkonäköön puuttuminen

Tytöt kertoivat, etteivät he saa käyttää toppeja tai muuta laitoksen mielestä epäasiallista vaatetusta. Lapset eivät ymmärtäneet mainittujen sääntöjen perustetta ja tarkoituksenmukaisuutta. Tytöt kokivat säännöt epäoikeudenmukaisina ja heidän itsemääräämisoikeuteensa puuttuvina.

Joistakin lapsia koskevista asiakirjamerkinnoistä ilmeni, että laitoksessa on ollut pukeutumisen liittyviä rajoituksia.

Tällaisilla säännöillä, jotka koskevat lapsen ulkonäköä, puututaan lapsen perustuslain 7 ja 10 §:ssä perusoikeuksina suojattuun itsemääräämisoikeuteen ja yksityisyyden suojaan, eli lapsen oikeuteen määrätä vapaasti omasta kehostaan ja ulkonäöstään. Laitoksen säännöt eivät

saa rajoittaa lapsen itsemääräämisoikeutta enempää, kuin on välttämätöntä.

Pukeutuminen ja esimerkiksi meikkaaminen liittyvät keskeisesti henkilön oman identiteetin ilmaisemiseen. Ottaen huomioon, että Jaloversoon sijoitetut lapset ovat teini-ikäisiä, on heillä lähtökohtaisesti oikeus itse päättää vaatetuksestaan.

Sijaishuoltopaikka voi yhdessä lapsen kanssa keskustellen tukea ja ohjata lasta arvioimaan pukeutumistaan eri tilaisuuksissa ja paikoissa ottaen huomioon vuodenaajat ja terveydelliset seikat, sekä opettaa ja tukea lasta ymmärtämään esimerkiksi erilaisiin kulttuureihin liittyviä pukeutumiseen liittyviä tapoja ja sitä minkälaisia viestejä pukeutumiseen voi liittyä.

Laitoksen yötyöntekijät, jotka ovat pääsääntöisesti miehiä, menevät lasten kertoman ja myös aikuisten kertoman mukaan lasten huoneisiin säännönmukaisesti ainakin muutamia kertoja yön aikana tarkistamaan tilanteen. Tarkistusten takia lapsille oli sanottu, etteivät he saa nukkua alasti tai vähissä vaatteissa.

Tarkastuksessa jäi epäselväksi, onko huoneiden yöaikainen tarkastaminen ylipäättään perusteltua. Lapsen huoneeseen meno yöaikana voi olla sallittua, jos sille on esimerkiksi lapsen kasvatukseen ja yöunen turvaamiseen tai lapsen terveyden tai turvallisuuden kannalta perusteltu syy. Yöllisiin tarkastuksiin tulisi kuitenkin olla aina yksilöllisesti harjittu peruste. Tarkastuksia ei ole sallittua tehdä siten, että se katkaisee lapsen yöunen.

5.16 Harrastukset

Lapsia koskevista asiakasasiakirjoista ilmenee, että Jaloversossa on pyritty järjestämään joillekin lapsille heidän toivomiaan harrastuksia.

Toisaalta lapset kertoivat, että he haluaisivat harrastaa tai tehdä enemmän sen sijaan, että he istuvat sisällä laitoksessa. Laitos piti keskusteluissa jossain määrin hankalana järjestää lasten kuljetuksia harrastuksiin.

Lasten mahdollisuus harrastaa ja tehdä mieltymyksiään koskevia asioita on sijaishuollossa tärkeää. Lapsen kuntoutumisen ja toisaalta myös kiinnittymisen kannalta on tärkeää, että lapsilla on myös sijaishuollossa mahdollisuus kokea uusia ja hänelle tärkeitä asioita. Sijaishuollossa lapselle on annettava sellaista hoitoa ja huoltoa, jota tarkoitetaan lapsen huollosta tapaamisoikeudesta annetussa laissa. Lapsella on siis oikeus saada tavanomaista kasvatusta, johon kuuluu myös sijaishuoltopaikan ulkopuolinen toiminta, esimerkiksi lapsen taipumuksia ja mieltymyksiä huomioiva harrastustoiminta.

5.17 Itsenäistymisvarojen käyttö lasten harrastuksiin

Erään lapsen päivittäismerkinnöistä ilmeni, että lapsen harrastuksen tukemiseksi sosiaalityöntekijä oli ehdottanut lapselle varattujen (hänelle kertyneiden) itsenäistymisvarojen käyttöä harrastuksesta aiheutuneiden kustannusten kattamiseen.

Sijaishuollon aikana sijoittajakunta vastaa viime kädessä sijaishuollosta aiheutuvista kustannuksista. Näitä kustannuksia ei voida siirtää lapsen tai hänen huoltajansa maksettavaksi. Harrastuskustannukset ovat osa sijaishuollon järjestämisestä aiheutuvia kustannuksia. Vastuu näistä kustannuksista on lapsen sijoittaneelle kunnalla, ei lapsella.

Lastensuojelulain 77 §:ssä on säädetty itsenäistymisvaroista, niiden kertymisestä ja maksamisesta.

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta. Lähtökohtaisesti itsenäistymisvarat on annettava lapselle tai itsenäistymässä olevalle nuorelle jälkihuollon päättyessä tai lapsen tai nuoren itsenäistymisen tukemiseen tai turvaamiseen liittyvästä erityisestä syystä viimeistään hänen täyttävänsä 25 vuotta.

Jälkihuollosta vastaavan toimielimen ja sen alaisen jälkihuollossa olevalle nuorelle määrätyn viranhaltijan on huolehdittava siitä, että kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen lapsen tai nuoren siirtyessä jälkihuoltoon itsenäistymisvarat voidaan tosiasiaassa käyttää lapsen tai nuoren itsenäistymistä tukevaan toimintaan ja niihin liittyviin hankintoihin.

Itsenäistymistä tukevia kunnan järjestämisvastuuseen ja jälkihuoltoon kuuluvia menoja voivat olla esimerkiksi asunnon kalusteet, ajokortin hankinnasta aiheutuvat menot, varojen siirto asuntosäästötilille, tietokone tai muut näihin verrattavat menot. Nuori voi käyttää itsenäistymisvaroja myös opiskeluun ja työhön liittyviin sellaisiin menoihin, jotka eivät tule katettaviksi varsinaisena jälkihuollollisena tukena.

Lapselle kertyneitä, jälkihuoltoon varattuja itsenäistymisvaroja ei voida edellä sanotun mukaisesti käyttää sellaisiin menoihin, joiden maksaminen kuuluu sijoittajakunnalle.

5.18 Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset

Suurin osa lapsista tiesi oman sosiaalityöntekijänsä yhteystiedot ja kertoi sosiaalityöntekijän käyneen yksikössä. Lasten kertoman mukaan sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan välttämättä juttele lapsen kanssa kahden kesken käydessään sijaishuoltopaikassa. Jotkut lapset kertoivat, ettei heillä ole luottamuksellista suhdetta omaan sosiaalityöntekijäänsä.

Lastensuojelulain 53 §:n mukaan lapselle on aina järjestettävä riittävä

mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää. Säännös oikeuttaa lapsen tapaamaan omaa työntekijäänsä muiden läsnä olematta ja keskustelemaan itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista työntekijänsä kanssa.

Lapsella on oikeus kertoa sosiaalityöntekijälleen vapaasti omista olosuhteistaan sijaishuoltopaikassa sekä tuoda esiin omia näkemyksiään ja mahdollisesti kokemiaan epäkohtia sijaishuoltopaikassa.

Hyvänä ja lapsen oikeuksia toteuttavana ja niitä edistävänä menettelynä on pidettävä, että niin laitos, kuin sosiaalityöntekijäkin, kirjaavat lapsen asiakirjoihin, milloin sosiaalityöntekijä on tavannut lasta ja miten tapaaminen on toteutettu. Lisäksi tulisi kirjata, onko tapaaminen järjestetty kahden kesken.

Lapsia koskevista merkinnöistä ja keskusteluissa laitoksen johdon kanssa ilmeni, että lapsilla on Jaloversossa mahdollisuus lukea sosiaalityöntekijälle lähetettävä kuukausiraportti ja lisätä siihen oma mielipiteensä. Menettely on lapsen oikeuksia edistävä.

Jotta voitaisiin varmistaa, että lapsen oma mielipide hänen sijaishuoltonsa sujuvuudesta varmuudella saatettaisiin kuukausittain oman sosiaalityöntekijän tietoon, vielä parempana menettelynä voitaisiin pitää esimerkiksi sitä, että lapsi saisi halutessaan kirjoittaa luottamuksellisen viestin sosiaalityöntekijälleen, joka lapsen itse sinetöimässä kirjekuorossa liitettäisiin kuukausiraporttiin. Yksityisen ja luottamuksellisen viestin kirjoittamisen mahdollisuus saattaisi myös lisätä lapsen halukkuutta kertoa omalle sosiaalityöntekijälleen arkaluonteisempiakin asioita elämästään laitoksessa.

5.19 Työntekijöiden käyttäytyminen

Osa lapsista koki, että jotkut ohjaajista ovat pilkkaavia ja epäasiallisesti käyttäytyviä. Lasten mielestä ohjaajien tulisi noudattaa samoja käyttäytymissääntöjä, kuin mitä lapsilta odotetaan.

Perustuslain 21 §:n mukaiseen hyvään hallintoon kuuluu kansalaisten oikeuksista ja asianmukaisesta kohtelusta huolehtiminen. Hyvään hallintoon kuuluu asiallinen kielenkäyttö myös suullisessa keskustelussa.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakkaan kohtelulla tarkoitetaan myös niitä tapoja, joilla asiakkaaseen suhdataan eri tilanteissa.

Myös viranomaisen toimeksiannosta toimivan, kuten yksityisen lastensuojelulaitoksen työntekijöiden, on käytäyttyävä asiallisesti ja käytet-

tävä sellaista kieltä ja sellaisia ilmaisuja, jotka ovat hyvän tavan mukaisia ja lasta kunnioittavia. Vaativassa lastensuojelutyössä murrosikäisten lasten kanssa työskennellessä voi olla haasteellisia tilanteita, joissa aikuinen saattaa provosoitua lapsen käytöksestä. Kuitenkaan työssään ammattimaisesti toimiva aikuinen ei voi tällaisessakaan tilanteessa menettää malttiaan, eikä hänen suhtautumisensa lapseen voi missään tilanteessa olla loukkaavaa tai alentavaa.

Asiallisen kielenkäytön vaatimus ei estä huumorin käyttämistä. Tällöinkin kielenkäytön tulee olla asiallista ja lapsen kulloisenkin yksilöllisen tilanteen huomioivaa.

Lastensuojelulaitoksen henkilökunnan antama sijaishuollon toteuttamiseen liittyvä kasvatustyö antaa laitokseen sijoitetulle lapselle esimerkkejä siitä, miten aikuiset eri tilanteissa käyttäytyvät. Tämän vuoksi laitoksen hoitotyöstä vastaavien henkilöiden ja laitoksessa työskentelevien tulee toimia siten, että sijoitetut lapset voivat omaksua laitoksessa asiallisia käyttäytymismalleja ja hyviä tapoja.

5.20 Työntekijöiden tupakointi laitosalueella

Useat lapset kertoivat, että jotkut työntekijät käyvät tupakalla laitosalueen välittömässä läheisyydessä siten, että lapset näkevät mainittuun paikkaan. Kaikki lapset tiesivät henkilökunnan tupakointipaikan sijainnin.

Laitoksen johtaja myönsi loppukeskustelussa tupakkapaikan olemassaolon.

Vaikka voimassa oleva tupakkalaki ei nimenomaisesti kiellä tupakointia laitosalueella, ei tällaista henkilökunnan taukopaikan valintaa, jossa tupakoidaan lasten nähden ja heidän läheisyydessään voida pitää hyväksyttävänä.

Lastensuojelulaitoksen henkilökunnan antama sijaishuollon toteuttamiseen liittyvä kasvatustyö antaa laitokseen sijoitetulle lapselle esimerkkejä siitä, miten aikuiset eri tilanteissa käyttäytyvät. Tämän vuoksi laitoksen hoitotyöstä vastaavien henkilöiden ja laitoksessa työskentelevien tulee toimia siten, että sijoitetut lapset voivat omaksua laitoksessa asiallisia käyttäytymismalleja ja hyviä tapoja.

6 SIJAISHUOLLON VALVONTA

Jaloversoa koskevissa oikeusasiamiehen ratkaisuihin todettiin, että kunnat olivat laiminlyöneet lasten sijaishuollon valvonnan. Kanteluista ja kunnilta saaduista selvityksistä ilmenevät ongelmat on tarkemmin esitelty edellä kohdassa 4.

Oikeusasiamiehen kanteluratkaisuihin todettiin, että vastuussa olevan sosiaalityöntekijän on arvioitava laitoksen käytäntöjä ja sääntöjä ja

puuttua niihin, mikäli ne rajoittavat lapsen oikeuksia lainvastaisella tavalla.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 25 artikla edellyttää muun muassa sijaishuollossa olevien lasten hoidon ja olosuhteiden valvontaa.

Sijaishuollon valvonnassa on kiinnitettävä erityisesti huomiota lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämiseen, käytettäviin rajoitustoimenpiteisiin ja siihen, millä tavoin lapsen etu sijaishuoltopaikassa toteutuu. Sijoittajakunnan on varmistettava lasta sijoitettaessa (etukäteisvalvonta) sekä erityisesti sijoituksen aikana siitä, että sijaishuoltopaikka vastaa niihin lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, joiden perusteella hänet on sijoitettu kodin ulkopuolelle huostaan otettuna, kiireellisesti sijoitettuna tai avoimuksen tukitoimenpiteillä.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuutena on varmistua siitä, että sijaishuoltopaikka vastaa lapsen etua siten kuin lastensuojelulain 50 §:ssä on säädetty ja lastensuojelulain 30 §:n mukaisessa asiakassuunnitelmassa tarkemmin määritelty. Tämä edellyttää aina vastuussa olevan työntekijän säännöllisesti tekemiä, henkilökohtaisia käyntejä sijaishuoltopaikassa.

Sosiaalityöntekijän on varmistettava siitä, että sijaishuoltopaikan valinnan perusteet ovat toteutuneet ja toteutuvat koko lapsen sijoituksen ajan. Tähän arviointiin vaikuttaa myös se, mitä lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan on sijaishuollon tarkoituksesta, sen tavoitteesta, sekä lapsen tarvitseman erityisen tuen ja avun järjestämisestä erikseen kirjattu.

Lapsen kanssa keskustelu ja häntä koskeviin asiakirjoihin (päivittäiskirjauksiin) ja rajoitustoimenpiteisiin tutustuminen ovat oleellinen osa valvontaa.

Lasten kanssa keskusteluissa tuli esille lukuisia asioita, jotka voivat edellyttää lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden taholta tarkempaa selvittämistä yhdessä lapsen kanssa. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi mahdollisuudet koulunkäyntiin, lapselle kuuluvien varojen maksaminen ja jälkihuollon suunnittelu.

Sijaishuollosta vastuussa olevan sijoittajakunnan on varmistettava, että sijoitetun lapsen sivistykselliset oikeudet toteutuvat siten kuin lastensuojelulaissa säädetään (52 a §).

Sijoittajakunnan on valvottava lasten käyttövarojen mutta myös esimerkiksi ahkeruusrahojen tai kannustusrahojen maksamista.

Lapsi siirtyy jälkihuoltoon sijaishuollon päättyessä. Jälkihuoltoa on aloitettava suunnittelemaan yhdessä lapsen, lapsen huoltajien ja sijaishuoltopaikan kanssa hyvissä ajoin ennen jälkihuollon alkamista. Jälkihuolto on lapselle ja nuorelle kuuluva erityinen oikeus, johon kuuluu

esimerkiksi asumisen järjestäminen, palvelut, taloudellinen tuki ja sosiaalityö.

Lapsen sosiaalityöntekijä on se viranhaltija, jolle edellä mainitut tehtävät kuuluvat. Sosiaalityöntekijä ei saa siirtää omaa päätösvaltaansa ja valvontavelvollisuuttaan sijaishuolto paikalle.

7 TOIMENPITEENI

7.1 Päätöksenteko rajoitustoimenpiteistä

Pidän myönteisenä, että Jaloverson Nuorisokoti on ryhtynyt toimenpiteisiin oman toimintansa arvioimiseksi ja käytäntöjen muuttamiseksi tarkastushavaintojen johdosta, jotka ovat koskeneet muihin laitoksiin tehtyjä tarkastuksia.

Kiinnitän Jaloverson nuorisokodin vakavaa huomiota siihen, että rajoitustoimenpiteet edellyttävät aina erillistä päätöksentekoa ja laissa säädettyjen edellytysten täyttymistä sekä niiden yksilöllistä ja erillistä arviointia. Rajoitustoimenpiteet eivät voi olla rutiininomaisia, kaikkia lapsia tietyissä tilanteissa koskevia toimintatapoja.

Edellytän, että rajoitustoimenpiteistä tehdään päätökset ja niihin liittyvät kirjaukset siten kuin laissa säädetään. Kiinnitän Jaloverson huomiota myös kohdassa 5.3 rajoituspäätökset ja rajoituksiin liittyvä kirjaaminen sanottuun. Laitoksen käyttämät kasvatukselliset menetelmät on myös kirjattava lasta koskeviin asiakirjoihin.

Kiinnitän Jaloverson ja sijoittajakuntien huomiota rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittelystä kohdassa 5.12 sanottuun.

7.2 Omaisuuden haltuunotto

Edellytän, että lasten omaisuutta otetaan haltuun vain laissa säädettyjen edellytyksien täytyessä ja haltuunotoista tehdään lain edellyttämät päätökset. Haltuunottoa ei voida koskaan käyttää rangaistuksena.

Kiinnitän Jaloverson huomiota haltuunotosta ja sitä koskevasta päätöksenteko- ja kirjaamisvelvollisuudesta kohdassa 5.4 sanottuun.

7.3 Henkilönkatsastus ja –tarkastus

Edellytän, että lapsen asiakirjoihin aina merkitään, mikä on ollut laissa tarkoitettu henkilönkatsastuksen tai henkilöntarkastuksen tekemiseen johtanut ”perusteltu syy epäillä”. Lisäksi lapsen asiakirjoissa tulee kuvata, millä tavalla henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus on käytännössä toteutettu.

7.4 Lapsen postin ja huoneen tarkastaminen

Edellytän, että kun lapselle osoitettuja posteja tai hänen huoneensa tarkastetaan, tälle tulee olla laissa tarkoitettu peruste, joka on arvioitava yksilöllisesti ja asianmukaisesti kirjattava lapsen asiakirjoihin. Säännönmukainen lapsen postien tarkastaminen ilman konkreettista epäilyä siitä, että postilähetys sisältäisi lastensuojelulaissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, ei ole mahdollista.

Kiinnitän Jaloverson huomiota siihen, että lapsella on oikeus tietää tarkastuksen syy ja oikeus olla läsnä tarkastusta suoritettaessa.

7.5 Liikkumisen rajoittaminen

Jaloverson nuorisokodin määräämät tosiasialliset rajoitukset lasten liikkumisessa koskevat kaikkia ainakin yläkertaan sijoitettuja. Lasten liikkumisen rajoittaminen perustuu yksinomaan Jaloverson itse laatimiin sääntöihin ilman lain edellyttämää yksilöllistä kunkin lapsen tilanteeseen perustuvaa harkintaa. Kysymys ei ole lastensuojelulain tarkoittamasta liikkumisvapauden rajoittamisesta.

Edellytän, että laitos jatkossa noudattaa lastensuojelulain liikkumisvapauden rajoittamista koskevia säännöksiä ja lasten liikkumista rajoitetaan ainoastaan laissa säädettyjen edellytysten täytyessä ja liikkumisvapauden rajoittamisesta tehdään asianmukaiset valituskelpoiset päätökset. Jos lapsen liikkumisvapautta on välttämätöntä rajoittaa estämällä lapsen liikkuminen laitosalueen ulkopuolella tai rajoittamalla sitä muutoin, on laitoksen tehtävä asiasta päätös.

Korostan, että liikkumisvapauden rajoittamispäätös ei mahdollista lapsen tosiasiallista eristämistä eikä hänen sosiaalisten suhteittensa katkaisemista.

7.6 Eristämistä koskevat kirjausmerkinnät

Edellytän, että lapsen eristämistä koskevaan päätökseen ja eristämiseen liittyviin seurantamerkintöihin kirjataan selkeästi eristämiseen johtanut tilanne ja lapsen käytös, eristämisen toteuttamistapa, miten eristämisen jatkamisen perusteita on eristämisen aikana arvioitu ja seurattu sekä miten lapsen eristämisen lopettamiseen on päädytty.

Eristämiseen liittyvät kaikki merkinnät on liitettävä lapsen asiakirjoihin.

7.7 Puhelinkäytännöt

Kiinnitän Jaloverson huomiota laitoksen kohdassa 5.9 puhelinkäytännöistä sanottuun.

7.8 Lapsen etsintä

Kiinnitän Jaloverson huomiota lapsen turvallisesta kuljettamisesta ja

lapsen kiinnipidosta sanottuun.

En voi hyväksyä kohdassa 5.10 kuvattua laitoksen menettelyä. Pidän menettelyä epäasiallisena ja perusteettomana. Totean, että laitoksen työntekijä on sivullisen henkilön avulla ja häntä kehottaen estänyt sijoitetun lapsen liikkumista. Mahdollista myös on, että lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja on luovutettu sivulliselle henkilölle.

Kiinnitän Jaloveron vakavaa huomiota siihen, että sen toimintatavat lapsen etsimisessä on oltava asiallisia ja lain mukaisia.

7.9 Lapsen osallisuus

Edellytän, että Jaloverso turvaa sijoitettujen lasten mahdollisuudet osallistumiseen ja vaikuttamiseen heitä koskevissa asioissa. Lapsen oma mielipide tulee selvittää ja ottaa aidosti huomioon niin hallinnollisia päätöksiä tehtäessä kuin sijaishuoltoa päivittäin toteutettaessakin. Lapselle ei saa koitua seuraamuksia oman mielipiteensä ilmaisemisesta.

Kiinnitän Jaloveron huomiota siihen, että lapsen sijaishuolto paikan on pystyttävä luomaan laitokseen kodinomainen ilmapiiri, jossa lapsi kokee olevansa turvassa ja jossa lapsi pystyy luottamuksellisesti keskustelemaan hänen arkeensa kuuluvien sijaishuolto paikan aikuisten kanssa ilman pelkoa seuraamuksista. Tässä tarkoituksessa kiinnitän Jaloveron huomiota lapsen osallistumisoikeuksien huomioimisesta kohdassa 5.11 sanottuun.

7.10 Lasten itsemääräämisoikeutta rajoittavat käytännöt

Korostan, että sijoitetuilla lapsilla on oikeus päättää omasta ulkonäöstään ja vaatuksesta. Laitoksen säännöt eivät saa rajoittaa lapsen itsemääräämisoikeutta enempää, kuin on välttämätöntä. Lasten ulkonäköön tai vaatukseen kohdistuvien ohjauksen, käytäntöjen ja sääntöjen tulee kunnioittaa lapsen itsemääräämisoikeutta.

7.11 Lapsen harrastukset ja itsenäistymisvarojen käyttö

Kiinnitän lapsia sijoittaneiden kuntien ja Jaloveron huomiota lasten harrastusten tukemisesta sanottuun.

Tässä yhteydessä kiinnitän lapsia sijoittaneiden kuntien erityistä huomiota harrastusmenoista ja itsenäistymisvarojen käytöstä kohdassa 5.16 sanottuun.

7.12 Työntekijöiden käyttäytyminen ja tupakointi

Kiinnitän Jaloveron vakavaa huomiota työntekijöiden asianmukaisesta käyttäytymisestä sanottuun.

Laitoksen johdon tulee huolehtia siitä, ettei henkilökunta tupakoi tai käytä muita tupakkatuotteita tai niihin verrattavia aineita laitosalueella tai sen välittömässä läheisyydessä.

Henkilökunnan sähkötupakointi laitoksen tiloissa on tupakkalain 73 §:n ja 74 §:n vastaista.

8 TIEDOKSI

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja toimenpiteitä varten Jalover-son nuorisokodille.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi laitokseen lapsia sijoittaneille kunnille (Espoo, Jyväskylä, Kuopio, Lahti, Lohja, Mäntsälä, Riihimäki, Sipoo ja Tampere).

Pyydän, että jokainen Jaloverson nuorisokotiin lapsia sijoittanut lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tapaa sijoittamansa lapsen ja selvittää lapselle tarkastuspöytäkirjan sisällön ja merkityksen. Sosiaalityöntekijän on tarjottava lapselle tässä tarkoituksessa mahdollisuus keskusteluun kahden kesken.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi Etelä-Suomen aluehallintovi-rastolle.

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijäneuvos

Tapio Rätty